

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Husvét ünnepe.

Föltámadott az Ur bizonynyal! Semmi kétség, — föltámadott. Feltört koporsók zördülése, heverő csontoknak megépíttetése és dicsőséges testbe öltözése, angyali hirnökök vallástétele hirdetik vala, hogy föltámadott, s hirdetik, hogy föltámadunk. A nehéz követ elgördíték, koporsója pecsétjét feltörék mennyei kezek. A halálon diadalmaskodónak ajka zeng minékünk: *Én élek és ti is éltek!*

Egy dicső, elmúlhatatlan világnak csodásan szétnyitott kárpitja vagy te óh Husvétnak fényes, káprázatos hajnala!!

De a dicsőségnek föltárt kárpitja ismét egybefoly Az öröm bámulatra, félelemre, majd csüggeteg kétségre változik. Az Ur sirja üres, benne csak az ott maradt lepedők féhérlenek a csodálkozók szemei közé, hogy a mélységes kérdés beláthatatlan ürében ott lebegjen a kibékítő felelet: Ó lerázta a halálnak lepleit, az enyészet kötelékeit. De ama lepleket a titkok örök bonyodalmainak foszlányaivá tépte — a tépelődő, töprengő kételkedés; a sirnak ürességét emberi tudománnyal iparkodott betönni a hiu bölcelet, míg a hit ereje újra meg újra visszahozta abba a föltámadott Krisztust hirdető angyal fényes alakját.

Örök dicsőségnek fénylő bizonyossága vagy-e hát óh Husvét reggele, vagy örök csalódásunknak beláthatatlan szakadékja, üresen maradt sírboltoddal s minden emberi erőt meghaladó rejtelmekkel s szent romjaival? Hogy megfélemlítsd mind a hívőket, mind a hitetleneket, megingasd mind a hit — mind a tudomány talpköveit, — mint Jeruzsálem falait hajdan, földrengésednek morajlása?

Örök igazság, avagy örök rejtély? Ezt kérdi tőled ma is milliók szive; megtelve csodálkozással, félelemmel és reménységgel, — te mindig csodás, bűbajos Husvét ünnepe!

„Hanemha látom“ mondá az első tépelődő sziv; hanemha látom — mondja ma is annyi sok, sok kételkedőnek töprengése. Csodák bölcsejében talált igazságot miként ölelhetne keblére a mai tudomány? Hiszen a csodák értékét őt érzekeivel nem nyugtázhata. De hát az igazság ugys becses neki, ha csodás burkolatából nem ő emelte is ki, mint gyöngyöt a tenger csodáiból?

Bár Salamonként tudnád leszelni az igazság testéről a kétséget és csodát: mégis hódolnod kellene egy nagy, fenséges, ma már biztos tétel, egy csodás igazság előtt, hogy *képzeteink csodálatosan megegyeznek a világ állásával és a tünemények igazi rendjével.** Lelkünknek e csodás jelleme nélkül mit érne a tanulás és kutatás minden erőfeszítése? Egy látszat a másik után csalná meg szivünket, s mi sokszor omlanék fejünkre a szilárdnak vélt elmélet, mivel alapja csak fényes látszat vala. *Csodás igazság* dicsőül meg abban, hogy lelked *igy alkottott*; hogy „a mit tanulsz, tapasztalsz érezed, — évmilliókra lesz tulajdonod“. ** Az a csodás igazság dicsőül meg szellemi és erkölcsi haladásod lépcsőzetén, hogy *ugy vagyunk alkotva*, hogy lelkünk a mindenség igaz tüköre legyen!

Ha lelked világában, eszméidnek ez isteni keletü mutatótábláján ott áll az örökélet sejtelme

* A lélektan egyik ösmeretes sarktétele. (De nem az ugynevezett *velünk született eszmék* megdöntött elmélete.)

** Madách „Emb. tragédiájában.“

letörölhetlenül, mért vonnád kétségbe valóságát? Hiszen fogalmaid csak fényképek, melyek a valóság benyomásáról vettettek lelked fogékony táblájára!

Föltenni, hogy képzeleid örök rendében lehetne egyetlen egy alaptalan, s ez egyetlen tévfogalom éppen nemednek legősibb és leghatalmasabb erkölcsi elve, az örök élet eszméje volna: nagyobb, de *nem dicsőbb* csodához hajtáná hiszékenységedet, mint a *föltámadás*, mely csupán véges elmédet haladja meg, de nem a Mindenhatónak mélységeit és magasságait és nem az Örök szeretet örök tanácsainak dicsőséges utait. Ám vedd meg e csodás *igazságot*, ha véled, hogy nem kell meghajolnod száz absurdum előtt Ám szakíts az égi kapcsolattal, ha véled, hogy a föld elég neked. Ha véled, hogy itt nem az ég levegője élteti kebled; nem az ég sugárai ragyognak rád; . . . ha véled, hogy földed nem égi test, ha arczod és szemed fenkölt fényében nem az ég dicsőségének sugára ég, ha szíved lángolásában nem a mennyei szeretet tüze lobog

Hasztalan szakítana szellemed — jól tudom, — szorongó érzéseid szelid hatalma esdené vissza legott a megtagadhatatlan dicső világot. Szellemed ridegségét megengesztelni, megolvasztani semmi se hatalmasabb, mint tulajdon *erkölcsi világod*. Hiszen erkölcsi életet élve, magasztos érzéseket ápolva, magad hirdeted hangosan: nincs itt az Ur . . . *föltámadott!* . . .

Ha látom meggyőződésed hatalmát, mely megáll az ár között, — mint egy Pharosz tenger hullámi közt, — ha látom célratörő öntudatod erőfeszítését, ha látom önmegtagadásodat, midőn elzárja az emberi természet gyöngeségeinek megostromolható kapuit, nézvéen csak a jövő győzedelmet, vagy ha látom a bünbánat köntösében, vádló érzéseiddel vívódó lelkedet: . . . mindenütt az örökkévalóság öntudatos gyermekét, a föltámadás tanuját, találok benned félreismerhetlenül.

Mig szánod a szenvedőt, védelmezed a gyöngét, elragadtatással magasztalod a jót, a kimagasló erényt, mig lelkesít a látvány, hol a szép és igaz védelmére, — sokszor tulnyomó erő ellenében — lelkes, de gyér számu férfiak megmozdulnak s néma elszántsággal sorakoznak; mig lelkesít a látomány, hol nagy sokaság közepett társtalanul villog fel az igazság pallosa, s világa lelkedet lángolni tanítja: addig hiszed, vallod és hirdeted ez egyetlen harc jutalmát is: *a föltámadást és örök életet!* . . .

Mert lelkesedő érzéseidet nem az egyetlen küzdelem költi fel, hanem a mély tudat, hogy ennek nem *itt*, de ott van eltett bére, örökkévaló koronája.

Bizony . . . mi pedig így szenvedünk, így küzdünk és így lelkesedünk valamennyien; ily tusák és viadalmak fürgetegein át, törünk előbb mennyei célunk felé: azért mi valamennyien a husvéti igazság tanui vagyunk, kik a föld ürességében megcsalódva sóhajtuk: *nincsen itt*, ma pedig örvendezve kiáltunk is: *föltámadott!*

Jöjj hát nagy igazságod erejével, kikelet varázsával te áldott, örökre áldott Husvét ünnepe! Jertek kikeletnek lágy fuvalmai, s hozván bomló rügyeknek illatát, ős czédrusok balzsamos lehelletét, sugjátok meg fáradt szívünknek, hogy az Ur éltető ereje kifogyhatatlan, megújító kegyelme — végtelen. S ha a természet nagy temploma megtelt körülöttünk új élet zsongásával, a föld jó illattételének fűszeres párázatával: napkelet szellői ti sugjátok meg nekünk, hogy mind ez nem a mezőknek illata, hanem az Urnak ama lehellete, a melyből lettek az égnek minden seregei, melyből új napok és földek, új dicsőségnek boldog hajlékai, új tavaszok és új mosolygások, új világosságok és új virulatok támadnak akkor is, ha földi hazánk az ég oszlopival együtt majdan elbomol, s dörgő robajjal semmiségbe hull.

Zendüljetez szívünknek húrjai, s ti szent Husvétnak harangjai, örömmek, vigasságnak zengő szerszámai, áldván az Urat, a magasságot, ki adott nekünk *diadalmat a Jézus Krisztus által!*

Redivivus.

Örtüzek a Kapitóliumon.

Néhány hete már, hogy a vallás- és közoktatásügyi magyar miniszter *Wlassics Gyula*, néhány soros rövid rendeletével a tanulók vasárnapi nyugalmaról bölcsen gondoskodott. Ujabb keletű az a hír, hogy *Hegedüs Sándor* minisztériumában elrendelte a vasárnapi teljes munkaszünetet.

Sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítunk e két miniszteri rendeletnek s bennünk az érzelmeknek sokkal zengzetesebb hurjait pendítették azok meg, semhogy e tények felett egyszerűen napi rendre térhetnénk s teljes elismeréssel ne adóznánk a magyar kormány ama két lucidus fejű miniszterének, kik ime a Kapitóliumon is szitogatni kezdik immár amaz örtüzeket, melyek, mint a Hóreb-hegyi csipkebokor lángjai, magából a világosság ős forrásából táplálkoznak s hitünk szerint fényt és melegséget árasztva, nem sokára állami összes berendezkedésünkben a keresztyén erkölcsök és igazságok hatalmas tényezőivé válandanak.

Eddig a mi státus-férfiaink ilyen példaadásra nem vállalkoztak s ha megvolt is bennök a jó akarat, az kivétel nélkül mindig megfeneklett a társadalmi közöny s fagyos érdektelenség amaz ingoványaiban, melyek a keresztyén vallás-erkölcsi eszmék magvainak befogadására nálunk nagy idők óta éppen nem voltak alkalmasok. A nép vallásos életével politikai nagyjaink édes-keveset törődtek s az e tekintetben felülről tapasztalt „nem bánomság“ dermesztőleg hatott azon alsóbb rétegek buzgalmára is, melyeknek érzékek talán volt, s hajlamok

is lett volna bevinni az evangéliumi kovászt közéletünk elernyedtettségébe. És a közöny hova-tovább mindig nagyobb arányokat öltött s aggasztó jelenségekben kezdett mérges gyümölcsöket teremni.

Az a történelmi nagy alak, kit a világ *Bismark* név alatt ismer, csak egyetlenegyszer kísértette meg (1886 május 9.) a vasárnapi kérdéssel a birodalmi gyűlésen közönyösen nyilatkozni s mint vihar zúdult fel ellene azonnal a józan német közvélemény s komoly okot adott neki meggondolatlan szavait csakhamar visszavonni. Nálunk ilyen elementaris keresztyén öntudatról, nagy idők óta szó sem lehetett s ez az oka annak, hogy a midőn a vasárnapi munkaszünetről végre nagy nehezen törvényt alkottunk, az a törvény lett tökéletlen, hézagos végrehajtása a gyakorlatban illusorius. Hiányzott, vagy legalább is nem volt kellőleg előkészítve a talaj, melyből ez a nemes plánta reménytadó dús erővel törhetett volna fel. S láttuk azt, hogy míg a nyugoti modern államok parlamentjeiben, ha erről van szó, az ügy felkarolásában egymással a legfényesebb tehetségek, legragyogóbb szónokok legtartalmasabb államférfiak vetekednek: nálunk egy nyomorúságos vicinális nagyobb érdeklődést keltett, mint az a törvényjavaslat, mely az embert önmagának, a keresztyént Istenének, a polgárt a hazának s a családtagot a családnak visszaadni let volna hivatva.

Pedig a vágy, a hét napok egyikén ünnepelni s akkor a lélek valláserkölcsi követelményeinek zavartalanul eleget tenni annyira össze van forrva az emberrel, hogy ezt a vágyat a lelkekből kiirtani s az évezredek tradícióját összetörni: soha sikerre nem vezetett. A franciák 100 esztendővel ezelőtt megrópálták; ám az ő úgynevezett „*dekádjaik*“ ez ős somatológiai és pszichológiai követelmények logikájának acél hengerei között csakhamar tehetetlenül szétmálottak s a pillanatra megszárdult emberi szellem visszatért a 7-ik nap megünneplésének isteni rendjéhez, újra bizonyosságot tevéen arról, hogy „*nincsen semmi bölcsesség, semmi értelem és semmi tanács az Ur ellen.*“

Ez a tapasztalati tény már magában véve elég lehetett volna arra, hogy államférfiaink és törvényhozóink a vasárnapi munkaszünet kérdésével eleitől kezdve komolyan és behatóan foglalkozzanak. Mert emberek számára törvényeket alkotni intézményeket létesíteni s ezek által a közjólétet és a jövőt biztosítani, csak az emberi lélek és az emberi természet vele születtett sajátosságainak figyelembevételével lehet, s e feltétel betartása nélkül, minden igyekezetünk haszontalan. De mi nálunk hosszú időközön át minden egyébre volt gond, csak arra nem, hogy ezek a lélektani maximák tisztelben tartassanak. És a mikor, a szomorú napok után státus-férfiaink a modern Magyarország kiépítéséhez hozzá fogtak s nemcsak a fizikai erők, de az alapvető elvek után is árgusi szemekkel kutattak: bizony-bizony alig jutott eszébe valakinek, hogy a nép lelki, testi, erkölcsi és közgazdasági jólléte csak kis szigorú keresztyén alapon reménylhető s lehet maradandó. Ez az oka annak, hogy a vasárnapi munkaszünet Magyarországon még ma is csak „*pium desiderium*“.

Hozattak ugyan ide vonatkozó törvények mindjárt alkotmányos életünk első napjaiban s az 1868. LIII. t.-c. 19. §-a s büntető törvénykönyvünk ezt kiegészítő 52-dik §-a jó jelnek volt vehető, de mint a következők igazolta a cél e §-ok által el nem éretett.

Hogy keresztyének volnánk, azt váltig hangoztatjuk. Hogy Európában 1000 esztendő előtt mint nemzet a Krisztus nélkül valamiképpen, hogy helyet nem foglalhattunk volna, ép úgy meg se maradhatnánk, ezt se

tagadjuk. Nem tagadják politikusaink, jogászaink s állambölcsészeink sem. De már arra a mi embereink közül eddigelé legfelebb csak a papok gondoltak, hogy a vasárnapi nyugalom annak az államfenntartó keresztyén életnek s általában a vallásosságnak olyan organikus attribútuma, melyet, ha rendeltetésében megzavarva, ősi jellegéből kivetkőztetünk, magát az alapot is megtámadjuk s illetőleg keresztyén voltunkat is kérdésessé teszszük. Pedig e kettő között ok és okozati egybefüggés van. S a mellett, hogy szép hasonlattal élt, nagy igazságot mondott ki az a német socialis író, ki szerint „a vasárnapok egy mennybe vezető lajtorjának a fogai; ezeken haladunk felfele; lépcsőről-lépcsőre; magasabbra és mindig magasabbra míg végre bemegyünk az örökkévaló szombat teljes nyugalomába“ (I. Wächter „Die Soc. Bedeut. d. ev. Kirche“ 129 l.). A vasárnap köti össze a mennyet a földdel. Azért „a hol a vasárnapot megünneplik, ott a tőke és a munka, a birtok és szegénység közötti ellentétek fáradság nélkül szépen kiegyenlítődnek; de ha a vasárnap hétköznapná vált, akkor feltartóztatlan dühöngő harc szakgatja szét a polgári tarsadalmat és a kárhozatos küzdelemnek sem az elképzelhető legmagasabb munkabérek, sem a legrövidebb munkaidők nem fognak véget vethetni.“ (u. o.) Ebben áll a vasárnapi nyugalomnak sociál-politikai jelentősége.

Szólhatnánk még a vasárnapról, mint a *család* napjáról; mint a közgazdasági kérdések szerencsés megoldásának sarkpontjáról. Elmondhatnók, hogy milyen fizikai okokból folyó szüksége van arra a testi szervezetenk is, de minek folytassuk!? *Wlassics* és különösen *Hegedüs Sándor* jó uton indulnak. Vezérelje őket tovább a magyarok Istenne, hogy céljuk jó véget érjen s az örtüzek, melyeket a Kapitóliumon szítottak, felébreszszék, átmelegítsék s látókká tegyék az ő többi excellentiás kollegáikat is, a kik még eddig sem fel nem ébredtek, sem át nem melegedtek, sem pedig látókká nem lettenek . . .!

Mert kétségtelen, hogy népünknel még ma a vasárnap komoly megszenteléséről szó sem lehet. De az is tagadhatatlan, hogy ezért jó részben éppen az államhatalom a felelős. A közigazgatási, igazságügyi közegek és bíróságok útasítva vannak vasárnap délelőtt is hivatalban lenni s nap-nap után halljuk a panaszt, hogy e szerencsétlen rendszer következtében a templomot kénytelenek elhanyagolni még azok is, kiknek lelkük oda, mint a szomjúhozó szarvas a hűvös kútforra, epedve kívánczik. Mit várhatnánk hát attól a néptől, melynek szemei előtt ilyen példák állanak!?

Majd ha *Hegedüs Sándort* többi miniszter társai is követik; majd ha *Szél Kálmán* belügy-, *Plósz Sándor* igazságügyi miniszter bezáratja egész vasárnapra, egyik a község házakat, másik a bírósági termeket s jönnek utánuk a többi kegyelmes urak is: majd akkor jobb lesz a köznép is s igazabb, termékenyítőbb és üdvösebb a vasárnapi nyugalom is.

**

A megigazulás tanának fejlődése Melanchthon Locijában.

(Vége.)

Az ember volt az, a ki vétkezett, az embernek kellett hát a büntetést is elviselnie, — ez első oka az emberről levésnek. Nou remissa sunt peccata in voluntate Dei mobilitate sine causa, sed intercessit magna compensatio propter justitiam Dei 21., 1042. Isten akarta azt,

hogy legyen oly áldozat, melyet bűnért való érvényes megfizetésnek tekintsen 22., 316. Hogy tehát igazsága sértetlen maradjon, a Fiú viseli el a büntetést s szolgáltató egyénértékű visszafizetést és érvényre jut az a csodálatos isteni tanácsvégzés, hogy megköttetik a szövetség az emberi természettel, nevezetesen hogy a Fiúnak meg kell magát aláznia, emberi természetet magára vennie és neki, mint Isten embernek, áldozattá lennie 22., 103. Az emberré levés, mint megaláztatás tehát a váltásmunkájához feltétlenül szükséges volt. Krisztusnak kell az ördög birodalmát, bünt és halált megfékezni, meggyőzni 22., 319, mert egyedül ő képes erre. Szükségképen komolynak, mérhetetlennek, kibeszélhetetlennek kell lenni annak az isteni haragnak, mely nem engesztelődött ki előbb, csak midőn a fiú közbelépett s érettünk áldozattá lett 21., 877. v. ö. 1039 stb. A büntetés helyettes elszenvedéséről való dogma gyakran hangsúlyozva van Melanchthonnál. Mérhetetlen haragját kiöntötte a Fiura, ki érettünk közbelépett és a büntetést elszenvedte 21., 813. Ő lett mi érettünk váltásdij; és áldozat, a mi bűneink tehát el vannak fedezve és temetve 21., 1039.

A *λύτρον* fogalmában jut kifejezésre az „önkéntes” saját akarat szerinti jellege is a krisztusi elégtételnek v. ö.: Igy hát csodás, kimagyarázhatatlan tanácsvégzés szerint a Fiú fizeti meg érettünk a váltásdíjat, a ki közbelép érettünk és magára irányítja a haragot, melyet mi tartoztunk volna elviselni 21., 1042. Ugy fizette le érettünk a váltásdíjat, hogy maga-magát bűnné tette; épígy az önfeláldozás a sacrificium fogalmában: az engesztelő áldozatok minden alakja Isten fiának egyetlen önfeláldozására útal, ki érettünk áldozattá lett, magára vette Isten haragját, mely reá kiöntetett, akárcsak ő maga hajtotta volna végre a bűnöket 21., 815. Igy hajlik a tan mindinkább az elégtétel fogalmának azon mindenestre éleselmű és következetes, már t. i. a justificatio forensis szükségszerű következményeül tekinthető, de nem kevésbé dogmatikai scholasticismust magába záró végső fejlődés felé, mely oboedientia activa vicaria név alatt ismeretes. A mi ugyanis az engesztelő áldozat lényegét illeti, annak, ki ilyenül szolgál, életfolytatásában tökéletesnek, bűn nélkül valónak, Isten előtt tetszőnek kell lennie. Csak az az ember szolgálhat engesztelő áldozatul, ki a törvények betöltésére kötelezve van ugyan, de a kinek, mint olyanak, semmi bűne nincs. És ezt constatálja is Melanchthon. Kivéve a Fiut, Jézus Krisztust, e halandó életben teljes engedelmség senkinek szívében nem lakik 22., 346. jóllehet a törvényt be kell tölteni, quia non frustra fuit edita. Krisztus betölti a törvényt először, mivel ő tökéletesen igaz és a törvényt betartja; másodsor, mivel elszenvedi érettünk a büntetést és ez a szenvedés helyettesítő, mivelhogy ő ártatlan 22., 437. Mint szenny nélküli áldozatnak, ki önakaratából áldozta fel magát, érvényes az önfeláldozása, mint a bűnért való megfizetés. Nincs csak egy igaz ember sem, hanem Istennek fia a közvetítő és engesztelő, ő szolgált az örökké való Atyának helyettes engedelmséget 22., 344. Krisztus engedelmsége alapján vagyunk mi Istennel egyesek, mely engedelmséget Ő a mienkűl fogadja el és melylyel mi felövezve vagyunk 22., 340. ez az engedelmség, emberré levésétől feltámadásáig, a mi igazságunk 22., 333. Krisztus engedelmsége helyettesítő tehát, épen úgy, mint áldozata v. ö. p. l. az áldozó pap kötelessége nemcsak abban áll, hogy valamit odanyújtson áldozatul, hanem abban is, hogy szívvvel tegye azt, imádkozván azért, akiért az engesztelés történik és bizonyosságot tevén, hogy ez engedelmség ténye azért a személyért történik C. R. 15., 385. Az imádat ténye e

e-selekmény: tekintsük tisztelettel Krisztusban ama szent akaratot és mély aláztatot melylyel ő az Atyát tiszteli (Herrl. 40. Böhl R. d. d. Gl. 261). Krisztus megfeszített és meghalt és az örökkévaló Atyának eme csodálatos önfeláldozásában engedelmes volt 22., 91. Egész élete nem egyéb, mint odaadás, önfeláldozás érettünk.

Ritschl egyoldalulag ítél, midőn állítja, hogy a büntetést követelő igazság az elégtétel alapindoka Melanchthonnál (Rechtf. und Versöhn. I., 211), hiszen nem ritkán találkozhatunk nála az Athanasius mysticismusával, mely a kiengesztelődés lényegét abban keresi, hogy isteni és emberi benne egyesült (22., 90. v. ö. Herrl. 40), első Istenben a szeretet. Considerant . . . Deum foedere aeterno et immutabili sibi adiunxisse humanam naturam, cum filius natus est ex virgine i. e. cum duae naturae, divina et humana in Filio copulatae sunt 21., 807. Csakis így jöhetett az új testamentom létre. Az evangéliom kettőt tartalmaz, Krisztus a kiengesztelő és a másik ez: ingyen, érdemünk nélkül, mert az Ur Krisztus egész engedelmsége — t. i. emberré levésétől feltámadásáig 22., 333 v. ö. 338 — az érdem érettünk 22., 309. Ennek a Fiúnak, ki Isten és ember, kell áldozatnak lennie 22., 103 mert a váltás ilyen áldozatot követel. Az egész Krisztus a megváltó, közbenjáró és idvezítő. Helytelen az ilyen beszéd: az isteni természet az emberi 22., 105 stb.

Az az engedelmség lesz tehát beszámítás útján a mienk, melyet Krisztus isteni és emberi természete szerint teljesített. Ez az ő közbenjárói és papi tiszte, melyhez még az Atyánál való közbelépés járult Christus ist Mediator et Interpellator pro nobis assiduus 21., 981. E működés közbenjárói tisztének teljessé tétele. Épígy örökkévaló főpap Zsid. 4., 15 Nem oly főpapunk van nekünk, ki gyöngeségeinken ne szánakoznék 22., 107. Mint a felmagasztaltatás állapotában levő főpapnak és közbenjárónak tiszte az intercessio coelestis, mely tiszteben engesztelő tevékenysége folytatódik és tökéletességre jut; hittel ragadjuk meg a közbenjárót, ki érettünk könyörög és akiért az örökkévaló Atya irányunkban jóakarattal van 21., 786 tőle kell kérnünk kiengesztelődést az Atyával 21., 959 valamint lelki harcokban hozzá menekülni 21., 749. Ő meghallgatja az imát is: hitünk folyvást Isten fiára a közbenjáróra legyen irányozva és legyünk meggyőződve, hogy eme főpapért meghallgatatnak kéréseink 21., 754. 954 stb.

A felmagasztalt idvezítő azonban közvetve gyakorolja e működését. Az ő országa lelki 21., 510, 920, aralkodik a teremtmények felett, mint király, de a Lélek által közvetítve. Regnum Christi est Filium Dei instituere et conservare ministerium Evangelii et sanctificari spiritu sancto ad vitam aeternam, defendere eos contra tyrannidem diabolorum et postea resuscitare sanctos ad vitam aeternam et postea tradere regnum Patri i. e. adducere aeternam Ecclesiam ad aeternum Patrem coram ut postea regnet in iis divinitas palam, non per ministerium Evangelii 21., 1087. Hogy a trinitarius különbségek inhabitatio és mystika ellenében megőve legyenek, az erre irányuló törekvés különösen az Osianderrel folytatott vita óta nagyon érezhető. A személy tiszt nélkül nem ismerhető meg (Herrl. 40) mondja Melanchthon Krisztus hármas tisztére célozva; nem hiába nyertünk mi három személyről kijelentést 21., 618 Persona est substantia individua et incommunicabilis 21., 613. A bennünk működő Krisztus helyett az érettünk működő Krisztus van hangsúlyozva az Osiander-féle justitia inhaerens-szel szemben. Igaz, hogy amennyiben Isten bennünket magáévá fogad, az élő Krisztus lakik mi

bennünk, Szent Lelket, vigaszt ad stb. 22., 341, azonban az ő engedelmissége mégis mérhetetlenül felette áll eme működésnek 22., 378. Nem beszélünk mi essentiáról, hanem engedelmisségről t. i., hogy Isten az emberi nem bünei haragját a fiura öntötte ki. Ne téveszszük el a szabályt, hogy Isten fia emberi természetet öltött magára 21., 628.

* * *

Hogy az elégtétel tana már 1559 körül ily fejlődést mutat, mint e mozaikszerű előterjesztés feltűnteti, mert összefüggőleg nincsen szó róla, annak oka főleg az Osiander-féle vitatkozásban keresendő. A leghevesebben szembe állt a reformator azzal a nézettel, mintha az ember „partim sua qualitate, partim imputatione“ volna igaz, mert hát a hit egyedül Krisztus engedelmisségére támaszkodik, nem pedig az inhabitatióra (C. R. 8., 561 Haussleiter: Aus der Schule Melanchthons 93). Nem akarom érinteni a későbbi dogmatikai fejlődést, mely a communicatio idiomatum-ról való tanban culminált, legyen szabad, miután összefüggésszerűleg a fejlődés fővonalát érintettem, feladatomban ezúttal bevégeztnék tekintenem. Salvete. qui mecum laborastis.

Lencz Géza.

TANÜGY.

Állam. Egyház. Iskola. Teendőink.

(Folytatás.)

Már most lássuk, miképen tartják tiszteletben e végrendeletet, milyen az az államhatalom, a melylyel anyagi összeköttetésbe lépett a tanítványközség a legtöbb államban?

Az államhatalom az emberi nemzetség egyik socialis jelenségének: a nemzetnek életét irányzó hatalom. Az a tudomány, mely ennek magyarázatával philosophikus rendszerességgel és mélységgel foglalkozik: az államtudomány. Az a mesterség, vagy mondjuk művészet pedig, a mely a nemzet életének irányásával tényleg foglalkozik és pedig philosophikus magasságból foglalkozik: a politika. Amaz és emez között nagy különbség van. „Az csak magában mulat csendesen,“ eszméket, alapelveket, igazságokat kutat, mint tudomány, emennek használatára. Emez pedig az amaz által elkészített magaslatról, állásról cselekszik, épít a „quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando“ versecske szerint. Mivel pedig az illetén cselekvést könyvekből lehetetlenség megtanulni: azért a politikus non fit sed nascitur, épügy, mint a poeta. Es mivel „nascitur“, a mi elvégre is sokkal kényelmesebb munka, mint a „fit“, mert nem annyira mi tölünk, mint szüleinktől és Isten különös kegyelmétől függ: ezért tartja magát számottevő avatott politikusnak annyi férfiúi, sőt asszonyi állat is, úgy hogy ha 40.000 poetája van átlag Magyarországnak: politikusának is kell ennyinek lennie, ha jóval többnek nem, mert hiszen a politikusság még hasznocskát is hajt. Ennyi hivatlan forgolódván ezen a mezőn, — a mely pedig oly rendkívüli bölcseséget és becsületességet kíván (mert ez is conditio sine qua non): az illendő távolban álló, elfogulatlan, tehát eléggé illetékes szemlélő előtt meglehetősen vegyes színben és szagban tűnik fel a politika mezeje. Az említett versecske hétféle kategóriája miatt pedig a politika a különböző emberi nézetek küzdelmének mezeje is. Az emberi nézetek pedig tudvalevőleg sokszor hazudnak már vagy egyik vagy másik, vagy mind

s az igazság koszorúja sokszor egyik felett sem lebeg. E mellett az egyéni, családi (asszonyi) érdek is kiváló mértékben rugója levén sok egyéni és pártnézetnek és önzetlen hazafiságnak: abban sem sokat tévedek, ha a politikát az érdekek küzdelmének is nyilvánítom, a hol sokszor érvényesül a tartúffi tan: „szükség szerint tágitni a lelkiismeret nyúgein“. Im, ilyen motivumok mozgatják a statusbölcséket. (Mély tisztelet a kivételeknek!) Csupa földi motivumok. A földnek, a világnak, a *κοσμος*-nak motivumai, — mint János apostol mondaná. S így az atheni Timon inasa nem ok nélkül elmélkedik eképen: „az ördög nem tudta, mit cselekszik, midőn politikussá tette az embert; ezzel magának ártott s azt kell hinnem, hogy az ember csinyei által utóvégre is megmenekszik tőle“. ¹ Ezért volt bátor egy olasz büntető jogász eme szavakra fakadni: „a hol a politika beteszi a lábát az ajtón: ott az igazság menekül az ablakon“. Im, ezért nem lehetek barátja annak, hogy a tanítványközség épen anyagi nexusba lépjen az állammal, a melynek vezetése telve van kosmikus motivumokkal.

A lelkészek anyagi segélyezése lehet igen böles politikai tény (én még ezt is tagadni bátorkodom s alább az okot is elmondom: miért?), lehet államférfiúi előrelátásra valló intézmény (meggyőződéseim szerint nem az) azok előtt, a kik az állam mai szerkezetébe jobban belátnak, mint p. o. magam is, a ki előtt az államférfiak conceptiója „ignota dolog“, de hogy a Jézus végrendeletével, akaratával, legsarkalatosabb egyik alapelvvel megegyeznek: már ezt a legnagyobb statusművész sem bírja velem elhiteni s azt hiszem, többekkel sem, a kik a Jézus gondolatainak forrásait felbugygyanásuknál szokták megismerni. Gyanusítani azonban nem gyanusítok, ragaszkodván a Jézus útatisításához, a mely szerint az ítélet az Eljövendőé, ² sőt ezt ügyeink mostani fermentatiójában tanácsosnak nem tartom. Aligha ismerek jobb tanácsot e részben a Pálénál: „semmit ne cselekedjetez versengés, vagy hiábavaló dicsőség által, hanem alázatosság által, egyik a másikat nagyobbak itélvén“. ³ Mert ne felejtjük, hogy az igazság őszinte kimondása az egyéni szabadság egyik kriteriuma és szükséges ugyan, mert az egyéni szabadság a keresztyénség fejlődésének rugója, de a szeretet meg a keresztyénség conserváló ereje. Azért az igazságot kimondani a köz érdekében mindig szükség, köteleesség. Míg az igaz szót — még ha kemény is — szeretettel tűrni: okosság! „Az igaz szó nem türeése kimondhatlan nagy szerencsétlenség. Mert valamint csak azon egyén üdül, ki erejét ismervé, azon sem innen, sem túl nem cselekszik, szintűgy éri csak azon nemzet kifejlődhetésének lehető legmasabb fokát, mely tehetségével bölcsen sáfárkodva sem *elbizottságra* soha nem vetemül, sem soha *kétségbe nem esik*. Az igaz, habár marcona szót terjeszteni ehez képest szintoly köteleesség — csak köteleesség, mondom, épen nem érdem — valamint az ilyest nagy-lelkűen elbírnai, midőn a legférfiasabb tett, egyszermind a leghasznosb számítás is.“ ⁴ Széchenyinek e szavait, azt hiszem, velem együtt minden józan ember aláírja s alkalmazza is. E szerint nem habozom kimondani most sem, hogy lelkészeinknek már államsegélyezését is hibásnak és egyházunk alapelveivel s valódi érdekeivel összeférhetlennek tartom. Azonban megengedem, sőt jólesik feltennem, hogy úgy a hivatalos egyház, mint az államférfiak részéről is nem a jóakarát hiánya, sőt

¹ Shakspeare: Athéni Timon. III. felv. 3. jel.

² Mt. 13, 24—30.

³ Phil. 2, 3. k.

⁴ Széchenyi: Politikai Programmtörödékek 4. I.

ép a túljóakarattal hozatta e hibás törvényt úgy 1848-ban, mint ma és hozatta akkor is, ma is a lázas idők hangulatának nyomása alatt; mert a lázas időkben a szin a salakkal mindig egybekeveredve jelenik meg, akár csak a must fermentációjánál. De azt hiszem, nem tévedek sokat abban sem, ha az 1848-iki és a mai törvénynek keretében az egységes tömör magyar állam-eszme skizz-ét látom. Az eszmének természetesen hódolok, annak munkása vagyok s ezért is üdvözöltem „prompte et sincere“ az egyházpolitikai törvényeket s nagyrabecsülöm mindazon államférfiakat, a kik ez eszmének igaz szívvel úttörői. Azt is elősmerem, hogy a nem magyar ajkú lelkészeknek a dotációs törvények által ez eszme számára megnyerése, utilizálása, vagy legalább közömbösítése éles megfigyelésen alapul: azon t. i., hogy a vallás erősen stylizáló hatalom. Azonban még olyan szép eszme sem vesz ki azon váramból, a melyet a Jézus szavai vontak Isten országa s annak terjesztői: az egyház és lelkipásztorok körül, a mely szerint az anyagi érdek szempontjából *egyház és állam heterogén dolgok s egyedül a szellemnek bizonysos területe az, a melyen találkozhatnak*. Ott és akkor t. i., a hol és a midőn az állam elősmeri és teljes tiszteletben tartja Jézusnak alapelveit 1. a keresztyén-séget, mint külön életkörrel bíró társaságot, 2. az egyén szabadságát, 3. a keresztyénség conserváló erejét, a szeretetet. Sajnos azonban, még ezt sem láthatjuk, mert az államok ma csupán conserváló erőnek tekintik a keresztyénséget s mint ilyet akarják* utilizálni. A mi államférfiúi szempontból nem is rossz számítás, de azért mégis gazda nélkül készült, mert figyelmen kívül hagyta azt a physiologiai törvényt, hogy egy organikus test, a milyen a keresztyénség is, csak akkor és ott virágzik, a mikor és a hol e test mindegyik szervének — és nem csupán egy szervnek — megadatik a lehetőség, hogy funkcióit végezhesse. Ha az állam anyagi eszközeivel átnyúl a tisztán szellemi hatalom: a vallás területére s ha e mellett más intézményeiben az egyéni szabadságot nem tiszteli: az az ő dolga, de akkor ne várjon valami nagy conserváló erőt a vallástól sem, akármilyen pompásan dotálná is annak lelki atyjait; de — és ezt ne felejtse — ne várjon valami nagy üdvöt a saját külső intézményeitől sem. „Az Isten országa ti bennetek vagyon.“ Tartsák tiszteletben az államok a keresztyénség alapelveit. Ez lesz a kovász, a mely őket át- meg átjárván, megneemesíti. Itt, ezeken a szellemi pontokon igenis érzékelhetnek egymással állam és vallás azon ideál megvalósítására való közös törekvésben, hogy az ember diadalt nyerjen a véges világ felett. De anyagi téren szövetkezni: ez a *szent* egyház fogalmával nem egyezik meg soha, de homlokegyenest ellenkezik akkor, ha az államok különben sem keresztyén elveket követnek. A vallás tisztán szellemi hatalom (= nem e világból való) s mihelyt a *saját életkörén kívül* anyagiak után nyúl: többé nem tisztán szellemi hatalom, nem az, a minek lennie kell, kivetkőzik leg-sajátosabb eleméből, megfosztja magát legfőbb hatalmától, ellenkező irányt követ, mint a mit Jézus megjelölt, a ki nemcsak a szentségben való megmaradást, hanem a szentségben előrehaladást jelölte ki övének követendő irányul.

Egyház és állam azonban találkozhatnak az oktatásügy mezején. Egyház épúgy, mint állam a szülék társasága s akár egyiknél, akár másiknál van az oktatásügy: a szülék társaságánál van. S ha meg tud egyezni egymással a két társaság — már pedig meg tud — oly feltételek mellett, hogy egyiknek léteérdekei

se legyenek kockára téve: miért ne egyeznének meg? Ott vannak az u. n. állami iskolák sokféle variatiói. Tessék válogatni benne. A magam részéről azt tartanám állami érdekből is helyesnek, egyházunk alapelveivel, léteérdekeivel legjobban megegyezőnek, iskolaügyünk felvirágoztatására, az egyház hívei terhének (kivált a szegényebbekének) könnyítésére, szegény lelkészeink felségelésére legüdvösebb intézménynek, ha a törvényhozás az iskolák nagymérvű államsegélyezését venné fel programjába s e szerint fejlesztené az iskolaügyet oda, hogy az iskolafentartás személyi s dologi fedezése apródonként egészen az állam feladatává lenne. A szülék, akár mint állampolgárok, akár mint egyháztagok, így vagy úgy, mindenképp úgyis megfizetik ma is az iskolafentartás költségeit s megfizetnék akkor jobban, mint ma, mert az állam anyagi hatalma mérhetlenül nagyobb, mint az egyházé. És a mi szintén nem tévesztendő szem elől: így az iskolai autonomia megmaradna az egyház, illetőleg a szülék kezében és a legfőbb felügyeleti jog lenne az államé. Ez az állapot megfelelne egyházunk százados alkotmányjogi fejlődésének, nem csinálna abból tabula rasát, megmaradna egyházunk joga: „*scholas . . . erigere, ibique ludimagistros, professores, rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum augere, vel minuere, necnon directores seu curatores scholarum quarumvis tam locales, quam superiores et supremos e suae confessionis hominibus eligere, rationem, normam et ordinem docendi atque discendi ordinare*“¹ megfelelne a *szülék természeti s evangéliumi jogának*, a mely szerint, ha mint államtagok *kötelesség-szerűleg* fentartják anyagi erejükön az iskolát: az iskola szellemi vezetésének *joga*, mint egyházzá — tehát különös egyéni világnézetet, felfogást valló testületté — alakult embereknek kezében maradjon, megfelelne tehát egy keresztyén államban azon sarkalatos keresztyén alapelvnek, hogy az egyéni szabadság s legerősebb biztosítóka: az autonomia — a mely egyszersmind az államok fenmaradásának is egyik talpköve — e fontos ügyben biztosítva lenne. Az oktatás és nevelés felekezeti szeltemben meghagyása — ellentétben az egy kaptára húzott oktatás-neveléssel — a különböző világfelfogásnak, a különböző eszmék surlódásának, közlekedésének, megtermékenyülésének s ez által új eszmék születésének, a nemzet haladásának egyik legerősebb rugója. A haladás az egyéniségek kölcsönös érintkezésének következménye, éppen mintha gyertyámat más gyertyán gyújtom meg. Mig az oktatás-nevelés Napoleon-féle kaszárnyaszagú centralizálása, a mint az eredmény célt nem ért példája mutatja: ellentétben áll a nemzeti haladással, de nem szolgálja jól azt a célt sem, a melynek érdekében a centralisatio történik, legyen az a cél akár a kormány támogatása, akár egy polyglott államban u. n. nemzeti állam összekovácsolása, mint p. o. nálunk. Erre ma még korán keltek fel a magyar tanügyi politikusok. Egy tanfelügyelő állította előttem, hogy a nemzetiségi kérdést legegyszerűbben megoldaná egy törvény §, a mely a magyar nyelven oktatás kötelező voltát mondaná ki az ország minden iskolájára nézve. Egy generatio felnövekedése alatt meg lenne a magyar nemzeti állam.

Abban az esetben tán megengedném, ha Magyarországon kívül nem élne semmiféle más nemzet; de mikor él és mikor a nemzetiségi eszme *ma* oly erős minden nemzetnél, hogy egy nagy, művelt nemzetnek minden vércseppjét fanatizálni tudja, hóbortokba kergeti:

¹ 1790—91. XXVI. t.-c. 5. artic.

kereken tagadom az állítást. Mert az oktatás csak kis részét teszi a nevelésnek és az állam hatalma kiterjedhet ugyan az oktatás vezetőire, de magára az oktatásra, nevelésre már nem. Igaza van Salamon Ferencnek, mikor azt mondja, hogy „ha az iskola nagy befolyással van az életre, még nagyobb befolyása van az életnek az iskolára“¹ és „az ember az iskolai évek után sem szűnik meg nevelkedni; az élet ha már érettebb s nem annyira hajtható gyermeket vesz is át az iskolától, sokkal kérlelhetlenebb nevelő“.² (Hogy a nemzetiségi eszmeharc hullámai hova érnek és micsoda szelektől is tápláltatnak: erre nézve legyen elég a következő eset említése. Két olasz r. katolikus pappal úteztam Florencától Bolognáig. Egy kis kellemetlenségtől szabadítam meg őket útközben s ezen a réven beszédbe ereszkedém. Mikor megtudták, hogy magyar vagyok sans gene szidni keztek az akkor tájt megbukott magyar kormányt, (az egyházpolitikáért) sőt ennivaló őszinteséggel szemembe mondták, hogy a magyarok a románokat „maltrattálják.“) A magyar nemzeti állam ideál. Azonban az államnak ma még a tanügy felvirágoztatására más utat kell választani a felekezeti iskolákkal szemben, mint a centralisatiót, a melyet most követ s ez nem más mint a felekezeti iskolák erőteljes gyámolítása segélyezéssel, a mit magyar nemzeti szempontból szintén feltételekhez köthet az állam, ha tetszik. A nemzetiségi aspiratiók kielégítésére új népvándorlás kellene. Időmultával pedig sokat lohadnak hullámai. Vagy maga a nemzetiségi eszme más eszmével házasodik egybe s megszűnik uralkodó lenni, békében megférhetni vele. Tagadhatatlan, hogy ha az általam gondolt úton jutnánk egykor oda, hogy iskoláinkat az állam tartaná fenn: ez nem mehetne autonomia veszteség nélkül,³ de ha ez nem töri át egyházunk sarkalatos autonomikus jogait (erigere, eligere, ratio, norma, ordo) és az egyház és állam közötti viszony és kölcsönös feltételek törvényekbe szedetnének: sokkal jobb volna a mai állapotnál, a mikor itt is ott is szakadoznak az egyház testéről az iskolák és az iskolai vagyonnal együtt belepottyannak az állam markába, mert az egyházak nyomorúság viselők; a mikor az a tétel, hogy „az egyház és állam egyenrangú szerződő felek“: in idea valóság, a valóságban pedig csak idea, szép és jóieső mystificatio. A fentebbi módozat mellett felszabadulna az egyháznak mindazon anyagi ereje, a mit eddig az iskolára fordított és ezt az erőt teljesen a szegény lelkészek segélyezésére fordíthatná s így megvalósulhatna a Jézus végrendelete is: „Nem e világból valók, miképen én is nem e világból való vagyok. Szenteld meg őket a Te igazságoddal, a Te beszéded igazság.“ Itt e szavakkal szemben nincs helye alknak e szent szavak egyenes megsértése nélkül. Az minden kétségen kívül van, hogy úgy az egyháztagok terhén, mint a szegénysorsú lelkészek nehéz sorsán könnyíteni kell. És szerintem

¹ Salamon F. Csokonai Dorottyája. (Akadémiai székfoglaló) Irodalmi tanulmányok 261. l.

² U. o. 258. l.

³ Az erdélyi fejedelmek patronusai voltak a debreceni főiskolának s hogy ezért volt beleszólásuk az iskolai autonómiába mi sem mutatja jobban mint az a tény, hogy 1624-ben Rákóczy György, Bethlen Gábor fejedelem megbízásából a debreceni collegium felsőbb tanuló ifjúságának a következő *egyenruhát* rendelte: bokáig érő kapesos dolmány, ezen felül zöld tóga, sárga zsinóros kihányással; a fejének fődözete nyetses sinkó tetején látható zöld foszlánnyal. L. A debreceni főiskola értesítője 1894-5. isk. évről 16 és 145 l. Géresi Kálmán tollából. Tehát nem egészen áll az, a mit Révész Imre mond, „Adalékok a m. prot. iskolák autonómiájának történetéhez.“ c. műve 8. lapján, hogy t. i. az erdélyi fejedelmek nem követeltek maguknak befolyást az iskolákra.

jobb lett volna, ha az állam a lelkészek dotációja helyett az iskoláinkat dotálta volna ugyan annyival. Itt tartozó kötelességet teljesített volna és a felekezeteken segített volna; a felekezetek az ő szegény lelkészeiket megsegíthették volna ugyanannyival ha ma nem, hát holnap.

Csánki Benjámín.

(Folyt. köv.)

A protestáns jogakadémiák veszedelme.

A Budapesti Hírlap 1898 október 30-iki számában „A jogi oktatás reformja“ cím alatt közölte, hogy: „A jogi oktatás reformjára, a kötelező doktorátus eltörlésére és az egységes államvizsgálat rendszeresítésére vonatkozó és régóta ígérgetett törvényjavaslat-tervezet a vallás- és közoktatásügyi minisztertől a minapokban leérkezett az egyetemi tanácsához, illetőleg a jogi fakultáshoz A javaslat főbb intézkedéseit a következőkben ismertetjük:

1.
4. Az egységes elméleti államvizsgálatot a 7-ik félév befejeztével szabad letenni. Ez az egységes államvizsgálat két szóbeli vizsgálatból áll Mindegyik szóbeli vizsgálat után írásbeli záróvizsgálat lesz. A vizsgáló bizottság 4 tagból áll, és ha kettő nemmel szavaz, a jelölt megbukott . . .

5. Ez az egységes államvizsgálat csakis az egyetem és jogi akadémiák kebelén kívül szervezett bizottságok előtt tehető. Ilyen bizottságok csak kir. ítélőtáblák székhelyein állíthatók föl. Azoknál a jogi akadémiáknál tehát, a melyek nem olyan városban vannak, a hol egyszersmind kir. ítélőtábla is van, csak alapvető vizsgálatot lehet tenni, mert ott államvizsgálati bizottság nem lesz. Ennélfogva államvizsgálati bizottságok lesznek a következő jogi karok mellett, u. m.: Budapest, Pécs, Kolozsvár, Nagyvárad, Debrecen, Kassa, Pozsony; ellenben Eger, Eperjes, Sárospatak, Máramaros-Sziget városokban, a hol vannak ugyan jogi akadémiák, de nincsenek ítélőtáblák, egységes, kvalifikáló, a doktorátust helyettesítő államvizsgálatot tenni nem lehet. Ezen aztán úgy segítenek, hogy az egri, eperjesi, sárospataki, máramaros-szigeti joghallgatókat azon ítélőtábla székhelyén működő államvizsgálati bizottsághoz útasítják, a mely ítélőtáblához ezek a városok törvénykezési tekintetben tartoznak . . .

Biztosra vettem, hogy ezen ismertetés után rövid időre következni fog az egész szóban forgó törvényjavaslatnak közzététele, mert a vallás- és közoktatásügyi miniszter a közoktatás állapotáról szóló, 1896-ban megjelent XXV. jelentésében azt mondta, hogy „az egységes jogi államvizsgálatokra vonatkozó, hivatalbeli elődöm által visszavont törvényjavaslatot az érdekelt tanintézeteknek tárgyalás végett kiadtam és ezt a sajtó útján a szakemberek és a közvélemény bírálata alá szándékozom bocsátani, s csak a közvélemény megnyilatkozása után fogom, figyelemmel a netalán szükségesnek bizonyuló változtatásokra, a törvényhozás elé terjeszteni.“

Midőn azon törekvésben, hogy a törvényjavaslatot a napi sajtóban megbeszélés tárgyává tegyem, — arról kellett értesülnöm, hogy a kiknek juttattak példányokat a törvényjavaslat tervezetéből, azokat megkérték, hogy annak nyilvános megbeszélésétől tartózkodjanak, megmaradt az a reménységem, hogy módomban lesz kifejtteni felfogásomat a kecskeméti jogakadémia tanári karának ülésén, mert az ev. ref. egyház egyetemes konventje 1898. márc. 26-iki üléséből 57. sz. alatt felkérni határozta a minisztert, hogy: „a jogi szakoktatás reformjára vo-

natkozó kormányjavaslatot konventi elnökségünk útján egyetemes tanügyi bizottságunkkal közölni méltóztassék, a mely viszont az egyes jogakadémiák meghallgatása után megszerkesztendő véleményes javaslatát a nm. vallás- és közokt. miniszteriumhoz fel fogja terjeszteni. Ma azonban már olvastam a kolozsvári tudományegyetem kézirat gyanánt kinyomatott véleményét a tervezetről, de még mindig nem láthattam a törvényjavaslat eredeti tervezetét magát, mert az a kecskeméti jogakadémiához sehonnán sem lett eljuttatva.

Ha meggondolom azt, hogy sem a konventi elnökségről, sem az egyetemes tanügyi bizottságról fel nem tehető, hogy a jogi szakoktatás reformjára nézve hozzá küldött tervezet tárgyában, a konvent határozata ellenére, az illetékes jogakadémiák tanári karait meg ne kérdezze, arra a meggyőződésre kell jutnom, hogy a miniszter a konvent kérését nem teljesítette s ha szívesen el is hiszem azt, hogy nem szándékosan mellőzte a konventet, azért a tervezetnek a konventhez el nem juttatása mégsem túlságosan biztató jelenség arra nézve, hogy a miniszter nem lesz esetleg azon a véleményen, hogy a közvélemény már megnyilatkozott az 1896-ban tartott II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus főiskolai szakosztályának a jogakadémiákra vonatkozó határozatában s erre való tekintettel nem fogja-e majd a kiegészítő javaslatok s a hárszabályok tárgyalása közben beálló valamely pihenőben az egész törvényjavaslatot, mint kisebb jelentőségűt, keresztül vinni, a nélkül, hogy a protestáns közvélemény s a protestáns egyház vezérlő férfiai tudomására is jutottak volna annak, hogy itt a protestáns tudományosság négy fiatal törzsének elsorvasztása s a nemzeti életünkben ügyis mind kevesbedő azon elemek újabb csökkentése feletti határozat forgott kérdésben, a melyek önálló véleménynek nyilvánítását az állami kormányhatalom bármily kezekbe jutása esetére is velük közvetlenül éreztethető hátrányok nélkül kockáztathatták.

Ezért, a konvent küszöbön álló ülésére tekintettel, nem vélem tovább halaszthatónak a jogi szakoktatás reformjára vonatkozó tervezet a Budapesti Hirlapban közölt és tudtommal sehol sem demontált azon részének tárgyalását, mely a protestáns jogakadémiákra imminens veszedelmet jelent, felszólalással pedig oly reménnyel fordulok a par excellence azon főiskola kebeléből szerkesztett protestáns laphoz, a melyet a kérdéses javaslat aránylag legkevésbé érint, hogy e lap olvasói s köztük a debreceni főiskola tanári kara nem kevésbé fogják érezni a javaslatból az egész protestántizmust fenyegető újabb csapást s a maguk részéről is tényezői lesznek annak, hogy a protestáns egyházak vezérlő férfiai a készülő csapásnak elejét vegyék s a protestáns szolidaritás ezen kérdésben megnyilatkozzék.

I.

A tervezett reform két sarkalatos elve, hogy az új államvizsgálati bizottságok az egyetemek és jogakadémiák kebelén kívül szerveztessenek és hogy azok királyi táblai székhelyeken szerveztessenek.

A két elv elsejéből következtetni lehet arra, hogy a tervezett bizottságok, voltaképen a miniszter e tekintetben tett nyilatkozatai szerint egy országos bizottság tagjai, nem szükségképpen az illető intézetek tanárai lesznek, hanem a bizottság tagjainak kinevezési jogát a miniszter magára fogja ruháztatni, a második elv viszont arra enged következtetést, hogy a bizottság tagjai főként a kir. táblai bírák köréből fognak vétetni, bárha hír szerint a miniszter a jogtanárok közül is azokat, a

kiket bizottsági tagokul alkalmasoknak tart, ki fogja nevezni ilyenekké, még pedig tekintet nélkül arra, hogy a kir. tábla *székhelyén* levő főiskolán működnek e vagy csak egy a kir. tábla *területén* működő főiskolán.

Mi már most a jelentősége ez elveknek s a kivitellükkel kapcsolatos intézkedéseknek protestáns szempontból?

Az első elv érvényesítésével módot nyer a vallás- és közoktatásügyi miniszter arra, hogy évenként átlag három-négyszáz frtra becsülhető mellékjövedelemnek a megszerzését vagy elvesztését attól tegye függővé az egyetemi és jogakadémiai tanárokkal, valamint a kir. tábla tagjaival szemben, hogy a miniszter kedve szerint viselik-e magukat vagy nem; a második elv érvényesítésének következményeképp pedig az öt protestáns jogakadémia közül négynek, u. m. az eperjesinek, mármaros-szigetinek, sárospatakinak és a Budapesti Hirlap által kifejejtett kecskemétinek, hallgatói az első másfél év hallgatása után, a mely után fogják tehetni a jelen felszólalás alapjául szolgáló közlemény 3. pontja szerint a még ezen intézeteken letehető egyetlen alapvizsgát, elfognak menni azon intézetekre, a melyek székhelyein államvizsgákat hallgathatnak; a jogakadémiák fenntartótestületei, a joghallgatók ily körülmények között csak folyton csökkenhető létszámával szemben lassanként meg fognak győződni arról, hogy intézeteik telvirágoztatására hiába hoznak áldozatokat s az eredmény az lesz, hogy 40 tanszék helyett, melyekre a jog- és államtudományok művelését életcélul tűzött protestáns ifjak különben eljuthatnának, csak 8 olyan tanszék lesz, melyre nézve bizonyos, hogy az protestánsok által, a nélkül lesz elérhető, hogy a meggyőződés szabad nyilvánításának, nem kedvező pártok uralomra jutása esetén meggyőződésük s esetleg vallásuk áldozatul hozatalát nem togják kivánni tőlük kineveztetésük, feltétele gyanánt.

Hogy ezen eredményeket a protestántizmus élet fejlődése szempontjából kellőképen méltányolhassuk, egybe kell vetnünk a protestántizmus virágzásának előfeltételeit az állami életünk kormány szervezetében eddig észlelhető fejlődési irányzattal és annak lehetséges hatásaival.

A protestántizmus kiindulási pontja a szabad kutatás. Midőn a reformátorok a pápa, mint, a római katolikus egyház tanítása szerint, a püspököknek kezdettől fogva szakadatlan egymásután következője folytán a hit eredeti tisztaságában megőrzője iránti engedelmesség helyett a keresztyén vallás eredeti alakjának kutatásában keresték üdvösségüket, a szabad kutatás elvére helyezkedtek. A tudomány akkoriban rendelkezésükre állott eszközei alapján szabadon alkották meg meggyőződéseiket s meggyőződésük ereje volt az, mely követőikre is meggyőzően hatott s a protestántizmus elterjedését és virágzását előidézte.

A protestántizmus életeleme ennek megfelelően csakis a tudomány eredményeinek szigorú szemmel tartásával szabadon alkotott meggyőződés lehet, egy olyan állapot, melyben az emberek szabadon nyilváníthatják meggyőződésüket és olyan emberek, a kik minden téren a szabadon alkotott meggyőződés bátorságával és öntudatával bírnak.

Ha nem ezen elemekre építi a protestántizmus tevékenységét, úgy létjogosultsága a római katolicizmussal szemben megszűnt. Ezek alapján virágozhatnak csakis s ezek nélkül elbukik.

A római katolicizmus életeleme ugyanis a pápa és a püspökök iránti vak engedelmesség mint a lelki üdvösség elérhetésének alapfeltétele és vak hit mind-

azon vallásos tétélekbe, melyeket a római pápák, a kik mindenkor csak koruk fiai lehettek, az illető kor környezetükben érvényesült felfogásához képest hirdettek.

Ha tehát a protes ánsok tért engednek a szabad meggyőződés elnyomása lehetőségének és a vak hitnek, bátran lehetnek római katolikusokká s ha nem lesznek azok, a római katolicizmus életelemének terére tévedve, gyengébb szervezetüknél fogva avval szemben oly inferioritásba jutnak, mely szükségkép a római katolicizmus által apránként való felemésztésüket és megsemmisülésüket fogja maga után vonni.

A protestáns jogakadémiák feladása és minden intézkedés pedig, mely erre vezet, egy lépés ezen a téren.

Állami kormány szervezetünk fejlődése eddigelé államférfiaink azon főtörekvéseinek megfelelőleg alakult, hogy a magyar államot konszolidálják úgy kifelé a többi államokkal, mint befelé a nemzetiségekkel szemben.

Ennek megfelelőleg a központi kormányhatalom óriási mérvekben erősödött a nélkül, hogy az avval való visszaélésnek más komoly akadályai volnának, mint a kormányon levő személyek egyéniségében rejlik.

A miniszterek belátásuk szerint tölthetik, be vagy hozhatják a királynál betöltési javaslatba mindazon polgári államszolgálati állásokat, melyek a kormányzatukra bizott szakma keretébe esnek, belátásuk szerint függeszthetik fel vagy küldhetik nyugdíjba ezek birtokosait, a tárcájuk keretébe tartozó legtöbb szabály alól diszpenzálhatnak, s ha a terhek nagyobb részét nem is engedhetik el, végtelen sok könnyítést és pozitív kedvezményt nyújthatnak s ezen egész hatalomkörük miként gyakorlására nézve az országgyűléssel szemben való politikai felelősségük, az egyedül ellenőrző eszköz, a melynek azonban egy felmerülő egyes esettel szemben való érvényesítése a pártok támogatásának politikai jellegénél fogva jóformán ki van zárva, ha az eset nem képez közbotránnyt.

Ezen rendszer már most a mily alkalmas a hatalom lelkiismeretes kezelése mellett az állam fennállásának biztosítására, épp oly veszedelmessé válhatik a nemzeti élet belső fejlődésére nézve, ha a hatalom kezelői maguk nem féltetlen hivei a meggyőződés szabad nyilvánításának.

Annak az abszolút függési viszonyoknak, melyben az állam alkalmazottai a miniszterekhez állanak s melybe hovatovább a nemzeti élet minden tényezője mindinkább jut, az érvényesülhetés kis kilátásai s az önálló fellépés hátrányos volta mellett szükségképpen el kell ölnie minden önálló alkotó törekvést; az ügyek minél célszerűbb berendezésére és intézésére való törekvés helyett keletkeznie kell a fatalizmusnak, a tunya megnyugvásnak a változhatlanba.

Nemzet azonban igazán virágzó csak úgy lehet, ha a benne rejlő összes erők kifejlesztetnek a nemzeti célok elérésére s ez a kifejlesztés viszont csak ott lehető, a hol azok, a kik az erőket kifejteni hivatva vannak, teljes odaadással, egész lelkükből teszik ezt. A teljes odaadás, az egész lélekből cselekvés ismét csak ott foglal helyet, a hol a cselekvés a cselekvő belső meggyőződésének teljesen megfelelő.

A nemzeti erők kifejlesztése helyett tehát a meggyőződés szabad nyilvánítására gyakorolt nyomás következménye csak minden önérvényesítés kiveszése, előbb az erkölcsi s utóbb az anyagi elzúllás, a nemzeti életfejlődés tespedése s végül a nemzeti életnek magának megsemmisülése lehet.

Ezt azonban meg fogja előzni a protestáns jogakadémia megsemmisülése, mert a mint a meggyőződés szabad

nyilvánítása elnyomás tárgyát képezi, előtérbe lép az embereknek az uralkodó felfogások vak elfogadására való készségük szerinti megkülönböztetése s evvel a protekció, protekciót gyakorolni, befolyást érvényesíteni pedig a szegény, alig szervezett protestáns papság soha sem fog tudni oly mérvben, mint a gazdag, jól szervezett katolikus klérus; ez, úgy látszik, már ma is arra alapítja igen nagy részben működését, hogy felkelti az irigységet, féltékenységet saját hitfeleiben a más felekezetiek által elért előnyökkel szemben s ezeket valószínűleg úgy igyekszik engedelmes szolgálóivá tenni, hogy nekik igéri ez esetre az irigylet előnyöket; a protestáns felekezetek veszteségeinek a római katolikus egyház javára alighanem azon anyagi előnyökben, azon támogatásban keresendő nyitja, melyet ez nekik kilátásba helyez s melyért a csábításnak engedő protestáns fél aligha vél egyebet áldozni, mint hogy elvéve neki vagy gyermekeinek több ceremóniával egybekötött istenitiszleten kell részt venniök s esetleg egyik-másik ceremóniát maguknak is végezniök.

A protestáns jogakadémia evvel szemben csak úgy védekezhetik, hogy híveit erős, erkölcsös, munkabíró egyéniségekké neveljék, a kik belső értéküknél fogva legyenek képesek felvenni a versenyt a katolikus klérus protegáltjaival, a kik átérezzék a szabad kutatás, a meggyőződés szabad érvényesíthetőségének végtelen fontosságát a nemzeti élet fejlődésére, a kik ismerjék ezek elleneségeit, a kik ismerjék az érvényesülésükre káros tényezőket s igyekezzenek ezen káros tényezők hatását kizárni s a vélemények szabad küzdelme útján az igazi érdem kizárólagos érvényesülését lehetővé tenni.

Hogy azonban a protestáns egyházak ezt az eredményt elérhessék, ahhoz minél több független állás fenntartására kell törekedniök saját kebelükben s különösen olyan független állások fenntartására is, melyek a társadalmi élet törvényeinek tanulmányozását lehetővé teszik.

Ilyen állások a jogakadémiai tanszékek, a melyeken működő tanárok hivatva vannak a társadalom gazdasági és jogi tudományok alakjában az emberek külső életviszonyait s az azok felett uralkodó törvényeket azon szempontból tenni vizsgálat tárgyává, hogy ezeket a valóságnak megfelelő mivoltukban felismerjék.

Első pillanatra nem látszik indokoltnak, hogy a protestáns egyházak mint a belső erők, az erkölcsnek ápolására hivatott tényezők a külső életviszonyoknak tanulmányozását feladatuknak valló tudományos állásokat tartsanak fenn, de ha meggondoljuk, hogy az egyes protestáns egyházak, mint ilyenek, a külső társadalmi életben testet öltő szervezetek, a melyek céljaik megvalósítására ennek keretében törekednek, ha meggondoljuk, hogy mi lenne akkor, ha Magyarországon egyáltalán nem volnának olyan protestánsok, a kik a társadalmi élet jelenségeivel behatóan s így abban a mértékben foglalkoznának, mely az akadémiai tanárok hivatása, ha csak olyan nem protestáns egyének foglalkoznának a tudományos igazságok kutatásával ezekre nézve, a kiknél vallásos tekintetek akadályul szolgálnának a meggyőződés szabad megalkotásában és hirdetésében, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy jogakadémiaknak a fenntartása a protestáns egyházaknak elsőrendű életérdeke volna akkor is, ha több garanciát nyújtana állami életünk szervezete arra, hogy az állam által fenntartott jogi főiskolákra protestánsok és általában a valóságnak kutatásában és hirdetésében magukat semmiféle melléktekintetek által gátolni nem engedő egyének juthatnak.

Ma vannak ilyen melléktekintetek által nem vezérelt

egyének az állam által fentartott jogi főiskolákon, de hogy holnap lesznek-e, ki vehetné azt biztosra miniszteri szervezetünk vázolt jelleme mellett.

Már egy szabadelvű pártok által támogatott miniszter is megteheti, hogy lehetőleg bizonyos nem szabadelvű mellékleteket figyelembe venni ígérő vagy addig is figyelembe venni szokott egyéneket neveztesen ki az egyes tudományos állásokra, ha csak ezen törekvése köztudomásra nem jut; de ki áll jót arról, hogy holnap nem lesz klerikális miniszteriumunk? Nem kell ahhoz egyéb, mint egy újabb obstrukció megszavazott költségvetés után és egy király, — a milyen, hála Istennek, nincs, de ki tudja, nem lesz-e — a ki klerikális miniszteriumot akarjon.

A kormány hatalmának mai óriási kifejtettsége mellett egy klerikális kormány pár hónapi kormányzása alighanem elég volna arra, hogy kedvére való többséget választasson, és hogy ettől mit várhatnának a protestánsok s ezekkel együtt bizony nemzetünk szabad fejlődése is, ugyan ki kételkednék benne?

Ezért nem lehet, nem szabad megengedni azt, hogy a kormány bármiféle törvényjavaslattal is a protestáns jogakadémiák lábai alól elvonja a talajt, hogy protestáns főiskolai tanároknak nézve a kormány kegyétől függjön, kapnak-e évenként 3—400 vagy több forint mellékjövedelmet vagy nem.

II.

Akarta-e a vallás- és közoktatásügyi miniszter a szabad kutatás lehetőségének csökkentését, a protestáns jogakadémiák elnyomását azért, mert protestánsok?

Én nem hiszem.

A miniszter törekvéseinek iránya alighanem ki van fejezve egyfelől az 1896-ban tartott II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus főiskolai szakosztályának a jogakadémiákra vonatkozó határozatában, mely szerint ez: „sürgeti egyetemeink szaporítását. A mennyiben és a meddig azonban ez elv érvényesítése nehézségekbe ütközik,

b) főtartandóknak véli a jogakadémiákat, de okvetlenül szükségesnek tartja, hogy azok törvényes intézkedéssel, tanerők-, tanszervezet- és taneszközökben minden tekintetben és teljesen az egyetemi jog- és államtudományi fakultások színvonalára emeltessenek“, másfelől dr. Ráth Zoltán, kassai jogakadémiai tanár a Jogtudományi Közlöny 1897-iki 8. számában kifejtett azon álláspontjában, hogy a jövő egyetemek alapjául szolgálható akadémiák Pozsonyban, Kassán, Debrecenben és Aradon, Szegeden vagy Temesvárt, hová a nagyváradi akadémiát költöztetné, — fenhagyassanak, a többiek pedig megszüntetessenek.

A vallás- és közoktatásügyi minisztert ezek szerint első sorban az a törekvés vezeti tervezéseiben, hogy Magyarországon a tudomány művelése minél intenzívebb kifejlődést nyerjen.

A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus a jogakadémiákra vonatkozó idézett határozata ellen a Jogtudományi Közlöny 1896 július 31-iki 31. számában közzétett tiltakozásban azonban már utaltam arra, hogy: „a tudományos képzésre teljesen irreleváns, vajjon egyes önálló fakultásokon történik-e a felső iskolai képzés, vagy minél több fakultást magukban foglaló egyetemeken, mert mai napság az egyes szaktudományok művelése, illetve az azokra való készülés, ha komoly törekvással történik, annyira igénybe vesz egy egész embert, hogy annak egyáltalán nem juthat ideje a más tudományokkal való beható foglalkozásra,

hanem meg kell elégednie azzal, a mit a középiskola és a nagy közönség számára szerkesztett hírlapok és tájékoztató művek ezeket illetően az általános műveltség szempontjából nyújtanak“ s ezen felfogásom téves voltát ma sem hiszem bebizonyíthatónak.

Dr. Ráth Zoltánnal szemben a Jogtudományi Közlöny 1897. március 5-ki 10. számában „Prodomo“ irt cikkemben utaltam arra, hogy „A míg a jogakadémiai tanárság nem volt az egyetemi magántanársághoz, sőt a doktorátushoz sem kötve, mindig meg volt a valószínűség, hogy helyi protekciók, kiérdemült ügyvédeknek vagy más hasonló úri embereknek juttatják sine curául a nem állami betöltés alatt álló tanszékeket. Az egyetemi magántanárság feltételének kitűzésével ez a veszély megszűnik s a jogakadémiák önkényt kínálkoznak meleg ágyak gyanánt melyekben egy újabb generáció a tudományos pályának élve fejlődhetik.

„Kecskeméten, Sárospatakon és Debrecenben is az 1893-ki zsinati törvény óta a tanárok az egyetemi magántanárság megszerzésének feltételével választatnak s hogy az állások ilyeszerű betöltése annál inkább biztossá válik, meg lehetne állapítani, hogy ott, a hol a vizsgáló-bizottságokat egyetemi magántanári kvalifikációval bíró tanárokból összeállítani nem lehet, az állam a fenntartó testületek terhére rendeljen ki kvalifikált vizsgáló biztosokat, de a jogakadémiák túlnyomó részének megszüntetése egyjelentőségű volna azon állások csökkentésével, melyeken a tudományt művelni óhajtó egyének a más pályákon kínálkozó lehetőségnél nagyobb mértékben akkor is tehetik azt, ha még nem fizetéses egyetemi tanárok és elegendő vagyonnal nem bírnak, hogy magukat az egyetemi tanárság megszerzéséig abból fentarthassák, ez pedig nem a tudományos irodalom fejlődési kilátásainak emelésével, hanem a nemzeti tudományosság fejlesztésére alkalmas erők kiválásának és érvényesülésének megnehezítésével volna egyjelentőségű.“

Mindezen fejtegetéseim a Budapesti Hírlapban közölt tervezet szerint figyelembe vételt nem találtak, de mintha az általam kifejtettekhez hasonló felfogások érvényesültek volna a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban annyiban, hogy a kérdéses tervezet csakis a vizsgálatok szabályozására látszik vonatkozni, mert a kongresszusi főiskolai bizottság idézett határozatának azon részével szemben, hogy törvényileg állapítandók meg a tanszervezet, a jogok és kiváltságok, melyek valamennyi fakultást egyaránt megillessenek, 1896-ki tiltakozásomban kifejtettem, hogy „meggyőződésem az, hogy az egyes fakultásoknak egész szervezete, összes jogai és kiváltságai a vallás dolgában kelt 1791. XXVI. t.-c. 5. pontjának megsértése, illetve módosítása nélkül nem volnának megállapíthatók, s ezért ilyen értelemben ezzel a ponttal sem érthetek egyet, mert részemről a szabadelvűség, a verseny és haladás szempontjaiból egyaránt sokkal helyesebbnek tartom, ha az állam csak arra szorítkozik, hogy megállapítja a kvalifikációt, melyet a felsőtanintézeti tanároktól megkíván, megállapítja a kvalifikációt, melyet a vizsgálóbiztosoktól követel s megálapítja az anyagot és terjedelmét, melyek ismeretével az általa előírt módn tartandó vizsgákon igazolását kívánja ahhoz, hogy valakit a nyilvános életben gyakorlati életpályára bocsásson, s ezen túl a szervezet és jogok kérdéseivel csakis az általa fenntartott vagy közvetlen vezetése alatt álló intézeteken foglalkozik.“

Csak hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter tervezetének, a Budapesti Hírlapban foglalt ismertetése után ítélve, az az egy nagy hibája van, hogy nem veszi figyelembe, miszerint az 1791. XXVI. t.-c. 5. pontjából

ugyan következik az, hogy az egyenlő fokú képzettség biztosítása szempontjából a tanerőktől követelendő minősítésnek és minősítő vizsgákra vonatkozó szabályoknak megállapítása vannak az ország minden világi vonatkozású iskoláin a király, illetve annak kormánya részére fenntartva, miután a tanítás és tanulás mód-szerűségének, szabályainak és rendjének saját iskoláikon megállapítása ugyanott a protestáns egyházi hatóságok jogául van elismerve, de nem következik az, hogy a mennyiben valamely protestáns intézet megfelelő számu és minősítésű tanerőkkel bír, attól a kormány a nyilvánosság jogát megvonhassa azon a címen, hogy az ország területének egy olyan részén van, melyen a kormány ilyen intézetek fennállását nem óhajtja, mert erre és nem egyébre megy ki az államvizsgálati bizottságoknak az egyetemek és jogakadémiák kebelén kívül oly képpen való szervezése, hogy ilyen bizottságok ne minden főiskola székhelyén működjenek, hanem csak bizonyos főiskolák székhelyein.

A 7 félév elvégzése magában ugyanis semmire sem fog minősíteni, minősítő jellegű ez csak akkor fog nyerni, ha azt kiegészíti az egységes államvizsgálat letétele; ez a vizsgálat tehát kiegészítő része lesz minden főiskolai jogi tanfolyamnak, a melynek letétele nélkül a hét félévből az alapvizsgálat letétele után következő négy félév csakis annyiból fog értékkel bírhatni, a mennyiben az azokat hallgatott egyének belső tudását gyarapítja, de a közéletben való működésnek elismert alapját nem fogja képezni s így ennek szempontjából értéktelen lesz.

Még ha valóban bizonyul is a Budapesti Hírlap az az állítása, hogy a vizsgázó ifjúság utazási költséget és napidíjat kap a vizsgálat és utazás napjára, akkor is csak az 1791: XXVI. t.-c. megkerülésének jellegével fog birni a főiskolai tanulmányok befejezését tényleg teljessé tevő államvizsgálatoknak a főiskoláktól olyképen különválasztása, hogy ilyen államvizsgálatok ne minden főiskola székhelyén legyenek tehetők, hanem csak bizonyos főiskolák székhelyein, mert a vizsgák nyilvánosságának megszüntetése szándékolva nincs, ez a nyilvánosság helyesen meg sem szüntethető, az pedig köztudomású, hogy az ifjúság rendkívül nagy súlyt fektet a vizsgáknak hallgatására, különösen ha olyan vizsgáló biztosok elé jutni van kilátása, a kiket nem hallgatott, ez viszont okvetlenül az eset lesz, mihelyt nem-tanárok is fognak szerepelni vizsgáló biztosok gyanánt, a mint az épen kontemplálva van.

A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszuson a jogi szakoktatás szervezéséről Magyarországon tartott felolvasásomban, hivatkozva arra, hogy a budapesti tudományegyetem tanári karának 1896 február havában a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett felirata, valamint dr. Nagy Ferenc és társainak különvéleménye, melyek a Jogtudományi Közlöny azon évi folyamában lettek ismertetve, az államvizsgák bajaira eléggé kiterjeszkedtek, a jogi vizsgáknak kizárólag tanárok előtt tevése mellett foglaltam állást.

Indokom az volt, hogy minden olyan vizsgáló-biztos, mely nem foglalkozik valamely általa kért tárgy egész anyagával állandóan és rendszeresen, az illető anyagnak rendszerint csak legáltalánosabb elemeit fogja kérdezni és legfeljebb azon anyagnak részletesebb elemzését fogja kívánni, melylyel maga hivatásánál fogva rendszeresen foglalkozik, itt azonban már igen könnyen a gyakorlati életből merített túlságos részletezés hibájába fog esni. Bátran hozzátehetjük, hogy ez a kérdés az anyag tudományos feldolgozásának egyéni

jellegét és a tudományos átgondolás szempontjából kérdés minőségét is fogja nélkülözni ugyancsak azért, mert a kérdező az általa kért tárgy egész anyagával rendszeresen nem foglalkozik.

A budapesti egyetemen általam észlelt azon baj, hogy az egyik szaktanár megbuktatta a jelöltet, ha ugyanazon szak másik tanárának könyvéből vagy előadása után készült, az országos bizottság rendszere mellett is fenn fog maradhatni s a mennyiben nem fog beállani az az eset, hogy egyes vizsgálóbiztosok egy csomó más könyvből készült jelöltnek a megbuktatása árán rá fogják kényszeríteni a tanuló ifjúságot, hogy az általuk kért tárgyak alapjául vett könyvből készüljön, csak a másik véget fog bekövetkezhetni, hogy az anyag tudományos feldolgozásának jellegével minél kevésbé bíró kompendiumok alapján fog történni a készülés és a kérdés egyaránt holott a főiskolai tanulmányokról való bizonygatóra rendelt vizsgák alapjellemtvonásának annak kellene lenni, hogy a jelölt a tudományos elvek körüli olyan tájékozottságáról tegyen tanúságot, mely a gyakorlati élet jelenségeinek tudományos felfogására képesíti.

Gyakorlati vizsgának ott van az 1874: XXXIV. t.-c. 4. §-ával rendszeresített ügyvédi s az 1891: XVII. t.-v. II. fejezetében körülírt bírói vizsga. Ezekon kívül az államvizsgálatok tervezett reformálásának a kivitelben okvetlenül létrejövő eredménye szerint egy második gyakorlati vizsgálatot létesíteni legalább az idézett törvény-cikkekkal szabályozott életpályákra nézve ugyanazon körből vett vizsgáló biztosokkal, alig tekinthető a tudomány művelésének intenzívebbé tételére szolgáló célszerű eszköznek.

A Budapesti Hírlapban ismertetett tervezet készítőinek szemei előtt, úgy látszik, az lebegett, hogy a táblabírói, valamint a hivatalnoki kar más képzett elemeinek bevonásával egyfelől kevesbítették Budapestben azon vizsgák száma, melyek egy egyetemi tanévre esnek s így ezeknek megadassék a lehetőség a tudományok fokozottabb művelésére, másfelől vidéken a vizsgáknak, ez úton a kir. táblai székhelyekre szorítása kapcsán eléressék az, hogy a vizsgálóbiztosok tagjai minél kevesebb mellétekinteteknek engedjenek s így a vizsgák szigorú fokoztassék.

Csak azt tévesztették szem elől a miniszteriumban, hogy a tudományos eredmények fokozása szempontjából a gyakorlati élet férfainak az elméleti vizsgálatok biztossávé tételénél sokkal hatályosabb eszköz az egyes előadásokra beiratkozott rendes hallgatók számának korlátozása s a ki ennek azért szegül ellene, mert akkor a vizsgadíjak összege csökken, az ugyan akkor sem fog a nálunk a tankönyviráson túl nem jövedelmező tudományos munkálkodással foglalkozni, ha más úton szorítják kevesebb vizsga tartására.

Az egyes tanárokat hallgató ifjúság számának a korlátozására nem volna szükséges az egyes előadásokra beiratkozhatók maximumának megállapítása, csak a vizsgák tarthatásának bizonyos naptárhoz kötött időszakokra szorítása s annak megállapítása, hogy ezen időszakokon belül a jelentkezők vizsgára bocsátása a bizottságot alkotó tanároknál történt beiratkozások sorrendjében történik, megállapítván egyidejűleg, hogy mindenki csak azon tanár bizottságában vizsgázhatik, melynek hallgatója volt s az is, hogy az egyetemeken rendszeresített párhuzamos tanszékek tanárai külön vizsgálóbizottsági csoportokká alakíttassanak, melyeknek egy bizottságba tartozó valamennyi tagját hallgatni, a vizsgázni óhajtó joghallgatók kötelesek legyenek.

Az azon tanárnál való kötelező vizsgázás kimondására, a kit az illető hallgatott, indokul az szolgál, hogy egy valamely tárgyból való vizsgázásra készülő fiatal embertől méltányosan kívánni nem lehet, hogy az illető tárgyat felőlelő egy műnél többől készüljön, e nélkül pedig legalább is nehezen fog szorgalmához és készütségéhez mért megítélésben részesülni, ha egy a művet ajánlottól különböző szaktanárnál vizsgázik.

Ez persze olyan javaslatnak látszik, mely alkalmas arra, hogy a Budapesti Hírlapban ismertetett tervezet készítőinek azon intencióját meghiúsítsa, hogy vidéken a vizsgálóbizottságok tagjai minél kevesebb melléktekinteteknek engedjenek s így a vizsgák szigora fokoztassék.

Hogy azonban ez a cél a jelzett intézkedés mellett se hiúsuljon meg, ahhoz — véleményem szerint — nem kellene egyéb, mint a Budapesti Hírlap szerint a tervezetben kontemplált és véleményem szerint kötelezőleg az illető szaktanárokból alakítandó bizottság mellé egy ötödik bizottsági tagnak elnökül a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiküldése s ennek azon jogkörrel felruházása, hogy az ő hozzájárulása nélkül senki se legyen a vizsgán átbocsátható, ellenben visszavethető bárki; hogy továbbá megkivánhassa az egyes kérdező tanároktól tárgyak a kérdés alapjául szolgáló egész anyagának bemutatását, abból maga is kérdezhessen s a mennyiben azt elégtelennek vagy tudományos szempontból tévesnek ítéli, az ügyet a vizsgáló bizottsági elnökök országos bizottsága elé terjeszthesse, mely jogosítva legyen egy, a kifogásokat tett elnök által készítendő pótléknak a kifogásolt mű kiegészítéséül forgalomba hozatalát s anyagának vizsgálóanyagul tekintését kívánni, a nélkül, hogy a kifogásolt mű módosítását vagy kérdésési alapul nem vételét kívánhatná.

Igy meg volna óva a protestáns tanárok függetlensége, meg volna óva a tanítási szabadság s mégis eleje volna véve a közoktatásügyi kormány részéről való minden gyanúnak akár a vizsgálatokon melléktekinteteknek uralkodása, akár azok általában túlenyhe kezelésére nézve, mi protestánsok pedig eltűrhetnők ezt, mert a vizsgálóbizottságok miként való egybeállítása az 1791: XXVI. t.-c.-ben szükségesnek elismert coordinatio lehetőségének egyik feltételeként mást mint a kormányt nem illethet, az pedig nem baj, ha a tanuló ifjúságot ellenében tudományos álláspontokat ismer meg, legalább választhat a magáéra nézve.

Az itt elmondottak értelmében kellene véleményem szerint a reformált egyház jogakadémiáinak állást foglalni, a mennyiben a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által az egyetemeknek meg küldött törvényjavaslat tervezetét a konvent részéről véleményezés végett megkapnak s ezenfelül még azt is kiemelni, hogy azon jogakadémiák állami segélyezése, a melyek saját erejükből legalább 8 egyetemi magántanári képesítéssel bíró tanszéket fentartani nem tudnak, ugyanazon elvek szerint részesülhessenek államsegélyben, mint a középiskolák.

Miután azonban nyilván a konvent sem kapta meg a tervezetet, mindenekeiőtt a konventnek kellene sürgősen intézkedni, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter ne mellőzze hozzá intézett kérését s én jelen cikkemet épen azon reményben írtam, hogy sikerülhet a konvent igen tisztelt tagjainak figyelmét felhívnom ezen — véleményem szerint — igen fontos kérdésre.

Miután azonban megvan a lehetőség arra, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter mégis közvetlenül az országgyűlés elé terjeszti törvényjavaslatát, végtelen fontos az, hogy egyházunk világi vezérférfiai, a kik az

országgyűlés képviselőházában olyan nagy szerepet játszanak s olyan nagy befolyással bírnak, magukévá tegyék a protestáns jogakadémiák ügyét s e célból a konvent azon tagjai, a kik esetleg e cikket elolvassák s a benne kifejtetteket a magyarországi reformált egyház érdekeivel egyezőnek találják, őket ez ügynek megnyerni igyekezzenek. Ha ők nem teszik magukévá az ügyet, nagyobb joggal, mint a kultuszminisztert, ezen államférfiak mindegyikét külön üdvözölheti avval a négy megsemmisülésnek kitett protestáns jogakademia, hogy: Ave, Caesar, morituri te salutant!

Dr. Móricz Károly,
kecskeméti jogakad. tanár.

KÖZÉLETÜNK.

Üdv az Olvasónak!

43—1899/I. h. sz. A peéri ev. ref. lelkészi hivataltól.

A küszöbön levő püspökválasztás alkalmából élenken szemünk elé tűnhetik egyházkerületünk alkotmányos szervezetének soknemű fogyatkozása, úgy lefelé az egyházakkal szemben, mint fölfelé a Konvent és Zsinat irányában.

Az „Egyházi Törvények“ 8. §-a egyh. kerületünknek *képviselési* rendszerű alkotmányát ismeri; ezt engedi tovább fejleszteni. Azonban a mi rendszerünk hogy *nem* képviselési, — azt az egész „Utasítás“, avagy egyetlen tekintet az egyh. kerületi közgyűlési tagok névsorára, — bebizonyítja. Elavult feudális alapon nyugvó, idejét mult, vegyes rendszerű szervezet az immár!

„Ecclesia semper reformari debet“! különösen reá illik ez most a mi egyh. kerületi szervezetünkre.

Presbyteriumaink útján sürgősen és tömegesen intézzünk feliratot a mélt. igazgató tanácshoz, hogy egyházkerületünk szervezetét a legközelebbi zsinatig, a többi négy egyházkerületéhez hasonlóan alakítsa át; illetőleg ily irányu tervezetét az ez év őszén tartandó kerületi közgyűlés elé terjesztsze be!

Atyafiságos üdvözléssel!

Peér, 1899, évi március hó 15-én.

Csák Aladár,
ev. ref. lelkész.

U: i. Talán jó lenne ez ügyben egyházmegyei értekezletet tartani!!

Derék dolog, hogy immár nemesak „Magyarországon“, hanem „Erdélyben“ is fakadoznak a tavaszi rügyek s itt-ott onnan túlról olyan hangokat hallunk, melyek az ébredést sejtetik. Szívesen hozzá járulunk, sőt egyenesen az a mi óbajunk is, hogy az erdélyi egyházkerület alkotmányos szervezetén a szükséges változtatást *maga* a kerület eszközölje de . . . a *zsinati törvények értelmében!* Mert az eddigi viszony immár tarthatatlan! Méltóztassék csak gondolkozni: az erdélyi kerület képviselői ott vannak a zsinaton; ott nemesak tanácskozási jogokkal bírnak, hanem szavaznak, törvényeket alkotnak; sokszor a legvitásabb kérdésekben ide vagy oda csatlakozásokkal döntenek, de . . . aztán oda haza Erdélyben magoknak külön törvénykönyveket csinálnak. Hát lehet ennél bolondabb valamit még csak képzelni is? Ugyan mit, mondana rá az ország, vagy mit mondott volna 48-ban, ha az erdélyiek azt a politikai Uniót is ilyen hermaphrodita alakban

kivánták volna megkeresztelni? Valóban az erdélyi kerület az összes zsinati törvényekből még eddigelé magára nézve kötelezőnek jóformán csak azt iemerte el, amiből nyilván anyagi haszna volt . . . s a többi segített megcsinálni . . . a „magyarországi“ kerületek számára. És e dolgok felett mi ide át csak a legújabb időkben kezdünk elmélkedni. De már kezdünk, — s nemcsak a „Debreceni Protestáns Lap“ meg a „Sárospataki Lapok“ fejtegetik e kérdést, hanem a budapesti „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ is olyan közleményeket hozott, melyek az erdélyi állapotokról leleplezés számba mehetnek. Mi Erdélyért minden áldozathozatalra készek vagyunk, *voltunk* és leszünk: de annyit Erdély is tegyen meg, hogy országos egyházi törvényeinket respektálja. Annyival inkább kérjük és várjuk pedig ezt, mert meggyőződésünk szerint ez magának az erdélyi kerületnek is vitális érdeke. Tudomásunk van róla, hogy velünk együtt ilyenképpen nemcsak a peéri lelkész gondolkozik . . . Nos? hát majd lássuk, mint indul meg az az alkotmányjogi reformatió!

Szerk.

A beregi egyházmegye közgyűlése.

Bizonyára az előzmények is befolyásolhatták azt a nagy érdeklődést, a melylyel gyűlésünk iránt e hó 21-én a tagok viseltettek. Előzmények?! . . . E lap, valamint a „Magyarország“ t. olvasói bizonyosan tudják, hogy mit érték én ezalatt! . . . Érttem Uray Imrének, az e. m. gondnoknak azt a bizonyos famózus levelét, melyet a saját szavai szerint „nagy hirtelenséggel“ megirt és kinyomatott, és a mely — habár nem is egészen ok nélkül, — sokaknál rossz vért szült. Nos hát bizonyosan azt hinnék sokan, hogy valaki ezt a közgyűlésen vita tárgyává fogja tenni; az e. m. gondnok úrnak a „fehér asztalnál“ mondott eme szavaiból: „azt hiszem, hogy a mai napon én is be fogom adni lemondásomat“ következtetve meg is vagyok arról győződve, hogy ő maga is hitt egy ilyenü felszólalásban. Fenti szavai kifejezik azt, a mit *már előzőleg* a Debr. Prot. Lapban megjelent levelének a sorai között felfedeztünk: a „peenitetm“-t, a hirtelenkedés elismerését; és bizonyára ez, meg az ő egyéniségének, természetének az ismerése volt az oka annak, hogy az egész levél ügyet csak a „fehér“ asztalnál tette szóvá egyetlen ember, — maga a gondnok ur! . . .

Áttérve már most a gyűlés tárgyaira, azok között sok érdekes, és kevésbé érdekes, inkább helyi érdekű pontokat találunk. Amazok közé sorozom pl. az esperesnek azon előterjesztését, hogy a lelkészek fizetésének kiegészítésére, — a mennyiben és a hol azok pótlást kivántak, — a pót-összeírások megtörténtek; általában, hogy ő a maga részéről is megtett mindent, hogy azok kedvező elintézést nyerjenek. A paptársai sorsát szíven viselő esperesnek eme jelentése természetesen örömmel vétetett tudomásul. Ugyanilyen, mindnyájunkat megnyugtató jelentése volt az esperesnek az is, hogy a múlt évben itt is, különösen a „Szabolcossal“ szomszédos községekben fenyegetőleg fellépő „socialismus“ elvonult fejünk felett a nélkül, hogy bajt okozott volna. És . . . talán, talán dicsekedésünk lehet még az is, hogy a múlt évben 4 egyház választott új telkészt, 3 meghívással, a „hol a cortesianak még árnyékát se lehetett felfedezni.“

A statisztikából idézek ennyit: a kegyadományok főösszege: 10,325 frt. Született összesen 2087, meghalt 1510, a szaporodás 577. Áttért hozánk 7. Iskolázás —

a tanítóhiány miatt — 10 helyen nincs. Az iskolába nem járók száma 7-14 %/o. Lélekszám 46,908.

Lónyai Sándor volt főispán tanácsbírói, — Bari Sándor országos. Bánóczy Endre e. m. gyámpénztárnoki állásairól lemondtak. A választás mind a három helyre ismét elrendeltetett. Kerületi képviselőkül megválasztottak ismét Kallós Tivadar és Varga Sándor tanácsbírók.

S ha még megemlítem, hogy Bartha Ödön orsz. gyűl. képviselő, 153 frt 50 krt gyűjtött a bilkei missió javára, illetve adta nagy részét a maga zsebéből, s hogy viszályokokról nincs tudomásunk, és a bíróságnak most se volt dolga: ezzel be is fejezhetem a nagy közönséget inkább érdeklő tudósításomat.

Sütő Aron,
gáti ref. lelkész.

Hogy szerzik a számbeli többséget?

Egy református vallású férfi lépett házasságra nem régen egy kath. vallású leánnyal. Születendő gyermekeik vallására nézve az 1894: 32. t.-c. 1-ső §. értelmében egyezséget kötöttek a református fél, vagyis a ref. egyház javára. A mint báránkjája „e szentségtörő lépésnek“ hírét plébánusunk meghallotta, tájékozó szent dühében maga elébe rendelte kántorát és annak leányát, „hitzegő“ hívével együtt. A kántornak és leányának — az előbbi hivatalának elvesztése terhe alatt — megtiltotta, hogy amaz a násznagyi, emez a noszolyó leányi tisztet végezni merészeljen. Persze még közel se mertek menni a lakadalmas házhoz. A „hitzegő“ leányt pedig meg nem gyöntatta; megtiltotta neki, hogy a r. kath. templomba belépni merészeljen; hir szerint halála esetére a tisztességes eltemetést is megtagadta tőle, tehát forma szerint kiátkozta; excommunicatio majorról sujtotta, a mire a r. kath. egyház jog neki hatalmat sem ad, lévén azon jog szerint ez a hatalom az egész r. kath. egyházra nézve a római pápáé, egyes egyházmegyékre a megyés püspöké. De hát ezt még olvasottabb papisták sem tudják, mint a milyennek az itt szóban forgó egyszerű papista földművesek. Innen van, hogy e kiközösítés annyira elrémített egy másik kath. leányt, hogy ez már ref. vallású völegényét nemcsak arról beszélte le, hogy házasságukat az ev. ref. egyház templomában kössék meg (a mi pedig itt kivétel nélkülinek mondható, gyakorlat volt eddig!) hanem — lévén ők bizonyos oknál fogva függési viszonyban a plébánus urtól, egyenesen beletérítette ennek üdvárasztó aklába; tehát a plébánus urat veszteségért kárpótolta.

Mi pedig protestánsok, szemlélve a reverszálisos törvény erejével üzött galád, nemtelen hajsztát e vad, fanatikus sereg részéről a lelkiösmeret, a vallásos meggyőződés, az ifjak szüziesszémérme (?) ellen, valamint szemlélve egyházunk óriás veszteségeit e révén, mely sokkal felül mulja az elkeresztelés által e törvény előtt okozottakat, — joggal kérdezzük: 1. A 19-ik század végén mennyiben mondható liberalisnak az a törvény, melyet e század elejének felvilágosultjai annyira perhorreskáltak és a mely utat nyit, szabadságot enged a lelkiösmeret, a hit, vallásbeli meggyőződés ellen intézett szentségtörő merényletekre!? 2. Mennyivel visz közelebb annak a felekezeti tökéletes egyenlőségnek és viszonyosságnak megvalósulása felé, melyhez már több mint egy század óta, teszünk meg-megujulva kísérletező lépéseket, mennyivel akkor, a mikor a gyengébbet nyilván kiszolgáltatja, karmai közé dobja az erősebbnek!?

E reactionárius törvény — kiáltó ellentétben a tulzó liberalis, feltétlen vallásszabadságot behozó felekezeti-küliségről alkotott törvénnyel — tudatos, vagy tudatlan, szándékos, vagy szándéktalan, végeredményben az mindegy, de világos kárpótlás a ma is *uralkodó vallásnak* a házassági jogról alkotott 1894. 31. t.-c. és 1894: 33. t.-cikkéért az állami anyakönyvek beállításával.

Minden engedménnyel pedig, melyet az államok adnak az ugys erős ultramontán kletikalizmusnak, ezt csak vakmerőbbé teszik az állam rendje, a társadalom békéjének felforgatására. Mert a r. kath. egyház hitrendszerének természetében van az, hogy minden erőt, támogatást, bárhonnan jön az nem úgy mint más egyházak: belső megszilárdításra, hanem külső terjeszkedésre, világhuralmi törekvéseinek előmozdítására fordít.

A gyermekek vallásáról szóló 1894: 32. t. cz. a reversalisok újra behozatalával, minél előbb törlendő.* Harasztos, 1899 febr.

Nagy István.
ref. lelkész.

IRODALOM.

A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület évkönyve az 1898/99-ik évre. Szerkesztette S. Szabó József, egyesületi jegyző. Tizenötödik évfolyam. Debrecen. 8-r. 120 l. Tartalma: Az egyesületi tagok névsora. A közgyűlés jegyzőkönyve. A közgyűlésen kívül alkalomszerűleg történt főbb események. Elnöki megnyitó beszéd, Dóczy Imre. Jegyzői jelentés, S. Szabó József. Pénztári jelentés, dr. Gulyás István. A konventi tanterv reviziója, Sinka Sándor. A hagyományok és jelentőségük a prot. középiskolákban, Molnár József. Szülőkről a szülőknél, Dobay Sándor. Az egyesület alapszabályai. A tankönyvek kiadására vonatkozó szabályzat. Vegyes közlemények. — Az évkönyv tartalmából Dóczy Imre eszmeébresztő megnyitóját és Sinka Sándor aktuális, széles látkörű felolvasását a konventi tanterv reviziójáról lapunk már közölte Molnár József tanulmánya egy még eddigéle kellőképpen nem méltányolt témát ölel fel s dolgoz ki szorgos kutatással és nagy szeretettel. Kiválóan érdekes a paedagógusoknak és laikus közönségnek egyaránt a Dobay Sándor szellemes elmefuttatása. Kívánatos volna, hogy azt minél számosabban olvasnák és okulnának belőle!

A dévai ref. templom és régiségei. Irta Szóts Sándor, ref. lelkész. Számos képpel. Külön lenyomat a Hunyadmegyei Tört. és Régészeti Társaság IX. évkönyvéből. Kolozsvár, 1898. Előbb az egyház rövid történetét adja elő a szerző. Nevezetes papja volt 1574-ben Tordai Sándor András, egyszersmind Erdély püspöke is. A hajdan elsőrangú egyház az erdélyi nemzeti fejedelemség megdőlte után kezdett hanyatlani. Góthikus, szép templomát valószínűleg Hunyadi János építtette. Mennyezetének freskóképei kulturtörténeti fontosságúak. A templomban elhelyezett emléktáblák feliratai, valamint a torony harangjai mindmegannyi becses régiségek. Az érdekes füzet többek között közli a templom mostani és leendő képét.

* Jól tudjuk, hogy a katolikusok így szoktak eljárni. Nincs más orvosság az ellen, mint hogy a mi lelkészeink is ébren legyenek s törvényhozásunk alkossa meg az általunk rég sürgetett egyházfegyelmi szabályzatot. Szerk.

A Theologiai Ismeretek Tárából, melyet hazai és külföldi források, főleg a Holtzmann-Zöpfel-féle Lexikon für Theologie und Kirchenwesen II. kiadása alapján dr. Antal Géza, Lic. Rácz Kálmán és dr. Tüdös István közreműködésével szerkeszt *Zoványi Jenő* theol. m. tanár, tiszaföldvári lelkész, megjelent a II-ik kötet utolsó és a III-ik kötet első füzeté s magában foglalja a Montanistáktól a Pornokrátiáig terjedő címszavakat. A hazai egyházi irodalmunkban eddig páratlanul álló, rendkívül becses vállalat minden újabb füzetével csak igazolja, hogy méltó a legszélesebb körű pártfogásra. Mindenről biztosan, világosan és a tudomány mai álláspontjáról tájékoztató kalauzt ad a prot. közönség kezébe; egy oly Lexikont, melynek nem volna szabad hiányozni nemesak minden prot. parókiáról, hanem minden egyháza iránt melegen érdeklő magyar prot. ember asztaláról sem. Sajnos azonban, mint nálunk minden még a legnagyobb szabású és a legszükségesebb prot. egyházirodalmi vállalat, úgy ez is — ahogy tudjuk — csak teng, leng s csakis szerkesztőjének kiváló szellemi és anyagi áldozatával jelenhet meg. A most kiadott füzeteken is a szerkesztő szorgos utánjárása és gondja tetszik meg kiválóképen. A hazai vonatkozó tárgyak kidolgozása — egy Lexikon szűk keretében — semmi kívánni valót nem hagynak fenn. Főleg a honi egyháztörténelmi adatok előadásában excellál a becses mű. Ujra meg újra felhívjuk reá a közfigyelmet. Ha valamely könyv, úgy ez érdemes a pártfogásra. Kapható a szerkesztőnél Tiszaföldváron. Az eddig megjelent két kötet ára 6 ft.

A M. Prot. Irodalmi Társaság „Koszorú” című vallás-erköles népiratkáiból, melyekből immár 50 füzet van forgalomban, az igazgató-választmány határozata folytán az idén is *tíz új füzet* kerül kiadásra. A füzeteket, melyeknek az a rendeltetésük, hogy a vallási és erköles életet evangéliumi keresztyén szemlében erősítsék és nemesítsék, az idén is *dr. Kecskeméthy István*, kolozsvári theologiai tanár szerkeszti. E hit-szilárdító és erkölesnemesítő iratok műfajilag lehetnek történetek, elbeszélések, rajzok, életképek vagy dialogusok, 1—1½ kis 8-adrétű iv terjedelemben, versben vagy prózában, erőteljes népies nyelven írva. Fődolog az evangéliumi keresztyén szellem és a jó népies irály, hogy lelki épüléssel és örömmel olvashassa e traktátusokat a nép és a serdülő ifjuság. A dolgozatokat, *Hegedűs Sándor* társulati másodelnök úr adományából, kis ivenként legalább 24 forinttal díjazva és legkevesebb öt ezer példányban adja ki a társulat. Népies vallásos íróinkat tisztelettel fölkérem e nyílt pályázatban való részvételre. A kéziratok legkésőbb *junius végeig dr. Kecskeméthy István* theologiai tanárhoz, a „Koszorú” szerkesztőjéhez Kolozsvárra küldendők. Budapest, 1899. márc. 14. *Szóts Farkas*, a M. Prot. Irod. Társaság titkára.

Megjelent a „*Hibás beszédűek*” oktatásához *Vaday József* közs. isk. tanító *gyakorló könyve*. 268 oldal. 101 gyakorlattal a hebegők és selypek számára. E könyvet minden tanító és szüle jól használhatja a hibás beszédű gyermekek oktatására. Ára *1 frt 50 kr.* Az orsz. szaktanács bírálata után 10,628. szám alatt a miniszter által használata megengedve. Kapható szerzőnél Nagyváradon.

Hasznos kalauz. Tájékoztató a mindennapi életben szükséges tudnivalókról. Budapest, 1899. Nagy 8-r. 313 l. A vaskos könyv igazán tárháza az életben leg-

gyakrabban előforduló tudnivalóknak és szükséges ösmereteknek. Hogy mi minden van e hasznos könyvben, csak a következő főcsoportokról ítélje meg az olvasó: 1. Adók. 2. Házassági tudnivalók. 3. Anyakönyvvezetés. 4. Katonáság. 5. Végrendelet, öröklés. 6. Bortörvény. 7. Mezőmunkás-törvény. 8. Mezőgazdát illető tudnivalók. 9. Névmagyarosítás. 10. Közhasznú intézmények ismeretése. 11. Egészség, emberi test ápolása. 12. Jóság-tartás. 13. Gyümölcsészet. 14. Kertészet. 15. Borászat, szőlészet. 16. Baromfi tenyésztés, méhészet, halászat. 17. Élelmiszerek. 18. Tárgyak tisztítása. 19. Ragasztószerek. 20. Különböző hasznos tudnivalók. 21. A műtrágyázás ismertetése. Ilyen könyvre mindenkinek szüksége van. Ajánljuk olvasóink figyelmébe! A könyv Budapesten *Hornyánszky Viktor*nál jelent meg s tartalma és terjedelméhez képest ára olcsóra van szabva, bérmentes küldéssel kötve csak 1 frt 40 kr.

Szalay József: „A magyar nemzet története“. Átdolgozta és újból sajtó alá rendezte *dr. Baróti Lajos*. Négy kötet. Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) kiadása. Ára 30 frt. a Corvinák bekötését utánzó félbörkötésben 32 frt. — Ez a millenniumi becses történelmi emlékek immár teljesen befejezve megjelent és frázis nélkül szólva, valódi irodalmi, nemzeti nyereségnek tekinthető. Eltitkolhatatlan örömmel jeleztük mi is időről-időre egy-egy újabb füzetének kiadását s várva-vártuk a monumentális mű befejezését és őszintén mondjuk, hogy reményünkben nem is csalódtunk. Szalay munkáját annak idején az akadémia jutalmazta, épen azért a kiválóságáért, hogy bár magas tudományos színvonalon áll, mégis közérthető nyelven és élvezhetően tárja elénk hazánk, nemzetünk multját. Az ő könyvének első megjelenése óta természetesen nagy idő telt el és ez alatt hazai történetírásunk örvendetesen fellendült; a régi adatok közül nem egyre derített új fényt a kutató s elemző elme és több esemény újból való előterjesztése, indokolása, kritikai megállapítása szintén szükségessé vált. Hálás és sikeres munkára vállalkozott tehát Baróti Lajos dr., midőn meglepően élénk, szép stílussal egységessé, egyöntetűvé tette az egész munkát s az első és a negyedik kötet egészen új megírásával — hogy úgy mondjuk — lekötölte maga iránt a történelemkedvelő közönséget. Azon kívül, hogy az ifjúságnak szívébe-lelkébe a nemzeti erények ápolásának, becsülésének, kultuszának rajongó vágyát beoltja a szerző, egyszersmind tanulságos, eszméltető, buzdító olvasmányt ad az érettek, a férfiak kezébe s reménnyel tölti el aggastyánainkat is az iránt, hogy a mult idők példái után élni fog a magyar s állani fog ős Buda vára időtlen időkig. Lelkes honleányaink pedig sokoldalú ismeretet és kellemes élvezetet szerezhetnek abból a közel ezerkétszáz kép, számos műmelléklet, jelenetkép és arckép szemléletéből, a melyek, mint valami műtörténelmi muzeum és képkiallítás, némán is hangosan beszélnek a multról, a küzdelmes, de dicsőséges letűnt korról. Mindezen okok alapján részünkről is készséggel ajánljuk e művet olvasó közönségünk pártoló figyelmébe.

A Franklin-társulat és Révai testvérek kiadásában megjelenő *Nagy Képes Világtörténet* 18 és 19-ik füzetét kaptuk legújabbban, mely befejezi Perzsia történetét s megkezdí Görögországot s rendkívül érdekesen írja le a régi keleti világot a makedon hódítás pillanatában. A szöveget megfelelő, ékes illusztrációk kísérik, melyek nem phantasia után készültek, hanem a történelmi keretbe illenek s mint ilyenek hathatós elő-

segítői az ismeretterjesztésnek. A 12 kötetes nagy műre (240 füzet) előfizethetni a Révai testvérek irodalmi intézeténél (Budapest Üllői ut) és bármely könyvárusnál. Egy-egy füzet ára 30 kr, 12 füzeté (negyedévre) 3 frt 60 kr, 24 füzeté (félévre) 7 frt 20 kr, egy-egy diszes kötete 8 frt. A nagyértékű vállalat szerkesztője *Marcali Henrik*.

Magyar írók élete és munkái. A Magyar Tud. Akadémia megbízásából írta *Szinnyei József*. A VI. kötet legközelebb megjelent 8. füzetében, mely a *Kossuth—Kovács János* nevek alatti írókat ismerteti. A Kossuth Lajos művein és a rá vonatkozó gazdag irodalmon kívül (életrajza az előző füzetben jelent meg) lapunkat ezen füzetben a következő protestáns egyházi és iskolaügyi írók érdeklik: Koszta József halmágyi lelkész; Kóta Sámuel szepsii vallásitanító; Kótay Jakab 17. századi prédikátor; Kótai Lajos szatmári ipariskolai igazgató; Kovács Albert budapesti theol. tanár; Kovács Antal terehegyi lelkész; Kovács Béla m.-szigeti főgymn. tanár és ipariskolai igazgató; Kovács Beniamin losonci tanár, rimaszombati lelkész; Kovács Dániel székely-udvarhelyi tanár; Kovács Dezső kolozsvári tanár; Kovács Ferenc h.-m.-vásárhelyi főgondnok, egyházmegyei világi tanácsbíró; Kovács Ferenc volt debreceni jogtanár, losonci kir. közjegyző; Kovács Gábor dr., miskolci főgymn. igazgató; Kovács Gusztáv f.-bányai segédlelkész; Kovács Imre karcagi igazgató-tanár; Kovács István (mihályi) kassai lelkész; Kovács István szatmári gymn. tanár; Kovács János eszényi lelkész-esperes; Kovács János debreceni főgymn. tanár. Ezen írók mind ev. ref. vallásúak. Az eddig megjelent 54 füzetben már 11,576 életrajz látott napvilágot. Előfizetési árak: 5 füzetre 2 frt 50 kr, 10 füzetre 5 frt. Az I. kötet ára 10 frt, a II. kötet 6 frt 50 kr, a III., IV. és V. külön-külön 6—6 frt. A nagy mű, melyet minden irodalomkedvelő egyénnek a legmelegebben ajánlunk, a pótkötettel együtt 10 kötetre (100 füzet) fog terjedni, s egyelőre negyedévenként kiadandó öt-íves füzetekben jelenik meg, de a szerkesztőség reméli, hogy 1905-ben az egész mű befejezésre jut.

Előfizetési felhívás a m. kir. központi statisztikai hivatal kiadványainak 1899. évi sorozatára. A m. kir. központi statisztikai hivatal kiadványainak 1899. évi sorozatában a következő kiadványok foglalnak helyet:

1. *A Magyar Statisztikai Évkönyv 1898. évi folyama.* 2. *A Magyar Statisztikai Közlemények folytatólagos három kötete.* 3. *A Statisztikai Havi Közlemények 1899. évi folyama.* 4. *Magyarország Tiszti Cím és Névtárának XVIII. évfolyama.*

Elő lehet fizetni a Magyar Statisztikai Évkönyvre és a Magyar Statisztikai Közlemények három (23., 24. és 25.) kötetére együttesen 5 forinttal, a Statisztikai Havi Közlemények egész évi folyamára 4 foriottal, a Magyar Tiszti Cím- és Névtárra 5 forinttal, a Helység-névtárra 3 forint 50 krajcárral s minden kiadványokra együttesen, de a Helység-névtár befoglalása nélkül 10 forinttal.

A „Képes Családi Lapok“-ra felhívjuk olvasóink figyelmét, mely évi 6 frt előfizetésért a legtöbbet s csupa jónévű író tollából eredt cikket közöl. E mellett annak, ki az évi 6 frtnyi előfizetéssel még 80 kr csomagolási és postaszállítási költséget küld: négy, a ki a 3 frt felévi elő-

fizetéshez még 40 krt esatol: két, s a ki a negyedévi előfizetéshez még husz krajcárt mellékel, annak egy regényt küld ingyen és bérmentve a kiadóhivatal Budapest V., Vadász utca 14. sz. Mutatványszámot ingyen küld a kiadóhivatal.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

70. A nánási ev. ref. egyház történelme.

(Folytatás.)

A század elején uralkodó nagy szükség még inkább kevesbiti a papok fizetését, úgy hogy az egyházkerületi gyűlés jónak látja 1807-ben felszólítani az egyes ecclesiákat, hogy emeljék a papok fizetését, mert: „gondolják meg, hogy épen nem szolgál a vallásnak dicsőségére, hogy csupán azoknak hidegsége miatt elvetett állapotra jutnak, vagy szükségből hivatalokhoz illetlen foglalatosságra kényszerítettek. Nem használ a hallgatónak, hogy az ő tanítóit nem örömmel, hanem bánattal járnak el tisztokban”.¹ 1809-ben pedig a stola felemelésével próbálnak segíteni a lelkészek sorsán. 1815-ben ismétlődik az egyházkerületi végzés, hogy: „tekintettel a most folyó pénzre és azzal együtt járó drágaságra, addig, míg a dolgok ára alább száll, két annyt fizessenek a hivek stolát váltó cédulában”.²

Hibás lehetett a bevételek kezelése is, mert 1810-ben elrendeli ugyancsak az egyházkerületi gyűlés, hogy: „a kurátorok és egyháziak minden esztendőben számoljanak és kérjenek absolutionalist és ezt vizitáláskor mutassák be”.³

Mikor pedig 1810-ben az országgyűlés által a véka kisebbre határozatott, a hivek megörülve rajta, az új véka szerint akarnak fizetni. Az egyházkerület siet utját vágni a szándéknak, kijelentvén, hogy: „a véka változtatásában és regulázásában sose az a cél és nem is lehet, hogy az által hivatalbeli személyek, kik fizetésüket azon mértékkel veszik, károsodjanak”.⁴

Az egyház bevételei ezen korszakban:

1. Az egyházi adó, mely nagyobbára életneműekben folyt be.

2. A harangdíj, melyet a hivek temetés alkalmával a rektornál fizettek, a ki azután a kurátorral is elszámolt. A halotti anyakönyvet ugyanis a rektor vezette és a beírásért a maga számára külön díjat is szedhetett.

3. A publicatióból is volt bevétel, ugyanis a hiveket a templomban adakozásra szállították fel, az ekkor begyűlt pénz a persely pénz.

4. Kegyes adományok és hagyományok is képeztek a jövedelem-forrást. Hogy ezek szép számmal fordultak elő, már fentebb láttuk.

Az urvaországához szükséges abroszok és edények ajándékozása sűrűn fordul elő. Nevezetesebbek és jelenleg is az egyház birtokában vannak: Bodor Gergelyné 1755-ből egy ón kanna, 1763-ból egy ón tálcá, 1773-ban pedig egy Dészány Miklós által ajándékozott tálcát újra öntetett az egyház. Diószegi Sámuel 1764-ben adott egy tálcát. Vad András és felesége Porkoláb Katalin pedig 1774-ben adtak egy kannát. 1764-ben Magyar Mihály kurátorságában szintén adott egy ón kannát.

¹ Alb. ecl. 1807. ápr. 18. e. k. gy.

² U. o. 1815. márczius 15.

³ U. o. 1810. január 13.

⁴ U. o. 1810. ápr. 8. e. k. gy.

Az egyház vagyona az 1768 iki: „Specificatio bonorum” szerint elég szép volt, voltak az egyháznak szarvasmarhái is, kár, hogy az egyházi adó volt oly kevés és gyűlt be oly gyengén, hogy az egyház örökös anyagi zavarban van. 1764-ben egyházi adóból bevettek 958 frt 63 kr. Buzát 332¹/₄ vékát, rozstot 48³/₄ vékát, árpát 554³/₄ vékát¹

A nehéz behajtás és hiányos kezelés miatt örülhet szegény pap, ha fizetését megkapja.

Dacára az egyház nehéz anyagi viszonyainak nem mulasztja el az egyház a szegényekről való gondoskodást sem. 1763-ról már többen vannak feljegyezve, a kik a consistorium által az egyház szegényei közé felvétettek. Ugyanakkor elhatározzák, hogy: „az árva és más szegényebb tanuló gyermekek nemcsak háromszor, hanem többször is publikáltassanak a templomban és pedig hatszor”.² Adakoznak a debreceni légátusnak is, így 1776-ban 30 vonás forintot szavaznak meg.³ 1765-ben pedig a debreceni seniornak szavaznak meg 7 máriást.⁴ E mellett gyűjtéseket rendez saját temploma tornya rendben tartására, megsegíti a hozzá folyamodó egyházakat leégett vagy gyenge, roskadozó templomuk újjáépítésében. Így teljesíti az egyház, bár nagy áldozatok árán, valódi hivatását.

Az egyház népességéről ezen korszak alatt csak a végéről alkothattunk fogalmat. 1823-ból van egy tudósítás, mely szerint az egyház népessége 10,467 lélek.

A mi az egyháznak ezen korból reánk maradt anyakönyveit illeti, 1739-től 1740-ig van vezetve a: „nomina mortuorum”, 1755-től 1783-ig együtt vannak vezetve a halottak, keresztelték és eskettek nevei, olyan formán, hogy a név elibe irt H = halott, E = esketés, K = keresztelés. 1783-tól rendszeresen vannak vezetve az anyakönyvek.

Erkölcökre való felügyelet.

A város és egyház kormányzása ugyanazon kezekben összpontosulván, ezek egyik legfőbb feladatuknak ismerték a vallás erkölcsi élet fejlesztését, az ellene vétőket pedig szigorúan büntették. A bevádoltat a magistratus bűnbánatra bírta és reversalist vett tőle, melyben magát vagy arra kötelezte, hogy az Isten házáat látogatni fogja, ellenkező esetben kötelezte magát valamely előre megszabott büntetés kiállítására. Ilyen reversalis van 1762-ből, mely szerint az illető (neveket szándékosan nem említek): „fogadta, hogy többé férjét hitetlenül el nem hagyja, helytelenül magát nem viseli, erről adta ezen sajátkezü keresztvonásával erősített reversalisát”.⁵

Másokat meg azért citálnak a consistorium elibe, mert urvaországával nem élt és a templomot nem látogatja. Fogadást tételnek vele, hogy ezután a templomot szorgalmasan látogatja. A csaplároknak pedig szigorúan megtiltják, hogy vasárnap és az urvaország oszta alatt bort áruljanak, a koresmát be kell zárni az istenitisztelek tartama alatt. Majd egy apát békéltetnek össze fiával és megparanesolják nekik, hogy „az úrasztalához egész békességgel elmenjenek.” Egy férj meg feleségét kéri részegeskedés miatt megintetni, a consistorium ezzel is fel-fogadtatja, hogy eddigi erkölestelen életével fel fog hagyni. Egy legény meg anyját illetve egyetlen szavakkal „sőt mocs-

¹ Acta pr. N. 1766. febr. 17.

² U. o. 1763. nov. 5.

³ U. o. 1776. decz. 30. 1. p.

⁴ U. o. 1765. május 27.

⁵ Acta p. N. 1762.

kolta, ezért megpirongattatik.¹ Többen pedig „szörnyű káromkodásokért, adta teremtette mondásokért, vévén a külső forumon büntetéseket, itt az ecclesiái közönséges poenitentiára ítéltettek”.²

Még a legények és leányok játékát is üldözi. Egy játékról az úgy nevezett „királyasszony tételről” végeztetik, hogy „a legények megcsapattatnak érte, a leányok pedig árestomba tételnek”.³

Az egyházakat rendeleteivel oly gyakran zaklató helytartó tanács pedig a mezei és pásztor emberekre hívja fel az egyházak figyelmét. Az egyházkerület azt határozza ezekről, hogy „ezen a részen való pásztorok többnyire oskolába járt és vallásokat meglehetősen tudó emberek, a kik pedig gyermek korukban nem tanítottak, azok vasárnap mindig templomban legyenek”.⁴

Barcsa János,

h.-nánási gymn. tanár.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A hátralékok befizetésére** tisztelettel kérjük illető előfizetőinket, különösen azokat, **a kik még a múlt évről, sőt évekről sem tettek eleget kötelezettségüknek.** Egyszersmind kérjük az új negyedév alkalmával az előfizetések megújítását is.

— **Gyülekezeteink köréből.** *A h.-m.-vásárhelyi* ev. reform. egyház meghirdetett lelkeszi állomására 24 pályázó jelentkezett, közöttük sok kiváló, jeles papi erő, különben a törvény értelmében választás alá mindannyian bocsáthatók. Adná Isten, hogy annyi jeles közül ez az egyház megtalálna azt, a kire valóban szüksége van; vajha megjelentene neki is az Ur, mint a 12-ik társukat választó apostoloknak egykor, hogy melyiket válaszzák! Ez egyháznak különben jelenleg nem közönséges gyásza van. A napokban hunyt el egyik kiváló presbytere, Szabó Mihály ügyvéd 77 éves korában, kit ez egyház megmegújuló presbyteriuma 38 éven át folytonosan ügyei élén látott, ki tanácsolásra mindenkor kész bölcsességével, fáradhatatlan tevékenységével, felülmúlhatatlan jóakarásával — különösen 10 évi főgondnoksága alatt — egyházának vezérferfia, úgy anyagi érdekeinek, mint erkölcsi nagy hivatásának lelkes és sikeres fejlesztője volt, kinek bokros érdemeit ez egyház jegyzőkönyvileg méltán örököltette meg. Temetése a rossz idő és út dacára is nagyszámú közönség részvéte mellett ment végbe. A kiváló tehetségű, puritán jellemű férfi érdemeit az új templomban Pap Imre lelkes, a temetőben Futó Mihály igazgató-tanár méltatta. — Főgymnasiumunk ifjúsága a március 15-ikét ez évben is a közönség nagy részvéte és tetszése mellett, jeles programmal ünnepelte meg.

— **Az Erzsébet királyné** collegiumi alapítványra újabb adományok: Ujfalussy Béla 5 korona, Hatvani Pál 2, Szúnyogh Szaboles 10, Tordai Gábor 10, debreceni első takarékpénztár 200 kor. Az általunk idáig nyugtatott összeg 5294 kor. 50 fill. + 227 kor. = **5521 korona 50 fillér.** Ismételten bizalommal kérjük lapunk igen tisztelt olvasóit, hogy a nemes célt támogató kegyes

adományokat, valamint az esetleg hozzájuk küldött gyűjtő-iveket, szíveskedjenek *Márk Endre* colleg. és egyházkerületi ügyész úr címére (*Debrecen ref. főiskola*) irányítani, ki ez alapítvány gyarapítása körül is előmerésre és halára kötelező buzgalmat fejt ki s annak pénzét a gyűjtés befezéséig és az alapítólevél kiállításáig takarékpénztárban gyümöleszteti.

— **A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület** központi választmánya márc. 26-án *Dóczy Imre* elnökle alatt gyűlést tartott, melynek legfőbb tárgyát a nem állami tanárookra is kiterjesztendő vasúti kedvezményes jegyek ügyében a kereskedelemügyi miniszteriumhoz írandó memorandum és annak átnyújtására kiküldendő deputatio képezte. A központi választmány e tekintetben a közgyűlés egyenes határozatával állván szemben nem tehetett egyebet, minthogy a határozatot, a mint utasítva volt, végrehajtsa t. i. hogy a memorandumot elkészítse és a küldöttséget kinevezze, noha annak sikerét illetőleg nagyon lehangoló jelek mutatkoznak. Először az egyetemes ref. konvent ide vonatkozó másodszori fölterjesztését a kormány a múlt napokban ismételten elutasította. Másodszor az új kereskedelemügyi miniszter, *Hegedűs Sándor* Komlóssy Ferenc képviselőnek a vasúti kedvezményes jegyek ügyében tett s annak a nem állami tanárookra leendő kiterjesztését sürgető felszólalására oly nyilatkozatot adott, mely épen nem lehet biztató. Mindamelllett a tanáregyesület központi választmánya, hogy rajta semmi ne múljon, memorandumot készít, melynek átnyújtására ápr. hó 5-ikét találta a legalkalmasabbnak. Ekkor ugyanis az egyetemes ref. tanügyi bizottság tartja gyűlését a fővárosban. Ennek tanár tagjait, mint a kik jórészen különben is benne vannak egyesületünkben, de meg azonkívül is minden ref. tanárt érdeklő közösügyről lévén szó, a kiküldött deputatio magához veszi és velők egyetemben megy a kereskedelemügyi miniszterhez, azután pedig még tiszteleg s pártfogását kéri a miniszterelnöknek is. A küldöttség kívánságát az egyesület elnöke, *Dóczy Imre* tolmácsolja, vezetésére pedig *dr. Thaly Kálmán* orsz. képviselőt kérte fel a választmány. A júliusi közgyűlés is szóba jött már az ülésen. Első sorban a gyűléstartó Hódmező-Vásárhely tanári karát, azután a többi tanári karokat is sorra fölkeri a választmány, hogy közölök kik hajlandók és miről a közgyűlésen felolvasásokat tartani? A választmány kifejezést adott annak is, hogy nagyon szeretné, ha a Páparól oly szép számmal belépett kartársak közül tartana valaki egy felolvasást, hogy az egyesület működésében való activ részvétel által is dokumentáltatnék a távoli tagtársak velünk érzése, közös törekvése s ily módon is munkáltatnék az egyesület körének tágítása. Egyébként más egyházkerületből is folyton jelentkeznek a tagok. Legközelebb *dr. Rácz Lajos*, sárospataki tanár lépett az egyesület kötelékébe. A választmányi gyűlés végén *dr. Gulyás István* az új alapszabályokra való hivatkozással tett indítványt egy gymn. tanításunkban szükséges *latin nyelvtan* iratása és kiadására nézve, mely rég érzett hiányt lenne hivatva pótolni, s mint a *Dóczy Imre* közhasználatban lévő, kitűnő görög nyelvtanának pendantja a classikus nyelvek tanításánál annyira óhajtott mód- és rendszer-egyöntetőséget mozdítaná elő. Az indítványt a választmány elfogadta és a közgyűlés elé terjeszti, a mikorra az új alapszabályok is bizonyára megerősítettek, miután már e célból a püspöki hivatal útján a miniszteriumhoz fölterjesztettek.

— **A tiszántúli ev. ref. gymnasiumok 1899-ik évi államsegélye.** A folyó évi állami költségvetésben iskoláink a következő államsegélylyel vannak fölveve:

¹ Acta p. N. 1763. évről összeszedve.

² U. o. 1764 febr. 26.

³ U. o. 1765 márc. 25.

⁴ Alb. ecl. 1799. jan. 14. e. k. gy.

a) évi segélyre: Máramarossziget 14,000 frt, Hódmező-Vásárhely 13,000 frt, Kisújszállás 13,000 frt, Szatmár 12,000 frt, Mezőtúr 7000 frt, Békés 5000 frt, Hajdúnánás 2000 frt, Karcag 2000 frt, b) beruházási segélyre: Máramarossziget 80,000 frt, c) tárgyalás alatt van a beruházási segélyt illetőleg: Szatmár 30,000 frt, Hódmező-Vásárhely 20,000 frt, Mezőtúr 13,000 frt. A beruházási segélyt — tudvalevőleg — a miniszterium újában az annuitás alapján eszközli, úgy, hogy 15 évig a kapott segély 3%-át kell fizetni a tanintézeteknek.

— **Nagyértékű adomány.** Arany Lászlóné a napokban Arany János Buda halála c. eposának kéziratát küldötte meg a kollégiumnak annak emlékére, hogy a nagy költő egykor a főiskola tanítványa volt. A nagyértékű kézirat az anyakönyvtár kézirat gyűjteményében helyeztetett el.

-- **Ingyen munka.** Lapunk egyik számában a múlt év végén dr. Hajnal István ezt írta: „túrhetetlen, hogy minden lelkészi funetióért fizettetjük a népet s nem ritkán még a valódi szegényt is. A bírósági, adóügyi, vármegyei s újabb időben már a községi szerényen javadalmazott tisztviselő is hivatala körébe vágó minden dolgot külön díjazás nélkül tartozik végezni s jóformán csak a lelkészi teendőket kell minden előforduló esetben külön honorálni.“ Hogy hova néz ezzel a derék író, sejtjük és a célt helyeseljük is. De magára a dologra vonatkozólag az igazság az, hogy annyi *ingyenes* munkát sem a bíró, sem a jegyző, sem semmiféle hivatalnok nem végez, mint éppen a lelkész. Ime egy kis statistika: egy meglehetősen népességű egyház lelkészi iktatója és hivatalos naplója szerint ott a múlt év folyamán lelkész által elintéztetett összesen 509 ügydarab. Ebből bírósági, közigazgatási, katonai stb. tehát *teljesen ingyenes* ügy volt 148 db. s ezek közül is egynémelyik olyan, hogy egész napi irodai munkát vett igénybe. Hogy mai napság már hányszor keresztel és esket a lelkész díjtalanul, azt fel sem említjük, mert ez ma már a lelkésznek bizonyos körülmények között egyenesen kötelessége. De méltóztassék csak arról gondolkozni, hogy a lelkészek az anyakönyveket évszázadokon át ingyen vezették; hogy mit jelent ez, azt csak ma kezdi már belátni országvilág, a mikor e címen a kincstárnak maholnap milliókat kell adni, s mégis már is oda jutottunk, hogy az anyakönyvvezetőket valóság-gal fogni kell, mert 100—120 forint *külön* díjazásért (a mihez a kiadványokért tarifa szerint megállapított külön jövedelem járul!) kellőleg kvalifikált ember arra a hivatalra nem vállalkozik. És ha vállalkozott, igyekszik attól minél rövidebb úton megszökni. Dr. Hajnal István, mint békésvármegye közigazgatási bizottságának a tagja bizonyára jól tudja, hogy ezeknek a bizottságoknak az újabb időkben mennyi bajok van az állami anyakönyvvezetői állások betöltésével. Egyik községben semmilyen ember sincs rá; a másikban a leköszönt funkcionárius kereken kijelenti, hogy 2—400 frt évi fizetésen alól nem kell a hivatal stb. s folyik a levelezés az alku fent a miniszterrel, lent az anyakönyvvezető-jelölttel s van rá példa elég, hogy a néptanítók is tisztelettel kitérnek a bizodalom elői. Ilyen helyzetben aztán két eshetőséggel állunk szemben; t. i. vagy a községi jegyzők neveztetnek ki anyakönyvvezetőkké a kiknek a hivatalt *muszály* elfogadni; vagy 1—2 gymnasialis osztályt végzett, illetőleg még ezzel a kvalifikációval sem bíró egyének kezei közé tétetik le ez az annyira fontos érdekekkel összefüggő komoly munka. Az első esetben csakhamar előáll a jegyző s *segédjegyzői* állás kreálását kéri a képviselőtestülettel, indokolván kérelmét.

azzal, hogy ő anyakönyvvezető is s az ekként felszaporodott munkát tovább egymaga nem bírja. Így aztán ügyesen meg van kerülve a törvény! A község lakosai *fizetnek*, nem ugyan az állami anyakönyvvezetőnek, mert ezt a törvény tiltja, hanem a segédjegyzőnek, kire azért van szükség, mert a principális anyakönyvvezető! S vajjon mondhatjuk ezt ingyenes munkának? A második esetben meg még csak várni sem lehet, hogy a kinevezett egyén, hivatásának és az anyakönyv vezetés fontos érdekeinek legjobb akarata mellett is megfelelhessen. Valóban a lelkész nagyon sok ingyenes munkát végzett a multban, végez jelenleg is, a minek a becsét igazán csak a jövőben fogjuk még méltányolhatni.

— **A debreceni jótékony nőegylet** 1897-ik évi működéséről számol be egy évkönyv, melyet S. Szabó József titkár adott ki. Az egylet szegények segélyezésére kiadott 1840 frt 80 kr; az elemi iskolával ellátott árvaház fentartására, hol jelenleg 18 árvaleány nyer gondozást, 1480 frt 72 krt; a népkonyhára 1500 frtot. Összes kiadása volt 5435 frt 08 kr. A bevételek között az adakozás 1031 frt 56 krt tesz ki. A többi bevétel tagsági díjakból (tagok száma 395), kamatokból, haszonbérből s mulatság jövedelmekből jött be. Az egylet összes vagyona pénzértékben: 69,979 frt 51 kr. Az egylet elnöke Veressné Szathmáry Teréz, a kit a király a múlt évben koronás arany érdemkereszttel tüntetett ki; titkára S. Szabó József; pénztárnoka Szücs Kálmán.

— **A Lorántfy Zsuzsánna egyesület** 1898-iki évkönyve sok felemelő részletet közöl az egyesület működéséről. Tartott több szeretetvendégséget, gondozta az elhagyott gyermekeket, ellátván azokat étellel, ruhával, rendezett karácsonyfaünnepélyt, segélyezte a szegényeket, még pedig állandóan 218 családot. Szóval mindenképen gyakorolta az Istennek tetsző emberbaráti szeretetet. Az egyesületnek már fiókinézete is van Budán, mely szintén buzgón munkálkodik. Az egyesület 1898. évi bevétele volt 17,713 frt 58 kr, kiadása 3317 frt 30 kr. Tökésített vagyona 16,913 frt 32 kr. E számok is fényesen mutatják azt a fáradhatatlan buzgalmat, melyet az egylet vezetői annak felvirágoztatása érdekében kifejtének. Isten áldását kérjük reájuk és nemes munkájukra! Az egyesület elnöke: Szilassy Aladárné, alelnöke: Vargha Gyuláné, pénztárnoka: Szóts Farkasné, titkára: Dessewffy Emma, s. titkára: Bontovits Ilona, ellenőre: Petri Elekné.

— **Eröss Lajosról**, mint a ki kollégiumunk dogmatikai tanszekére pályázott, az Erd. Prot. Lap az alábbi sorokat írja, melyeket lapunknak az érdemes férfival való benső viszonyánál fogva egyszerűen minden kommentálás nélkül veszünk át, bár tudjuk, hogy így is magunkra vonjuk e közleményünkért az ő neheztelését. „Biztos kilátású jelölt — ugymond — Eröss Lajos, püspökladányi lelkész, ez a nagy talentumu, sok tudásu, erős hitű, hamisítatlan kálvinista kegyességű és karakterű ember. Valóban, Debrecen nem választhatna szerencsésebben, mint ha Eröss Lajost választja meg. Ki a hitet élni, hirdetni, plántálni megtanulta, az való dogmatika professornak igazán — s Eröss Lajos ilyen!“

— **Halálozások.** Kovács Lajos kartársunkat, főiskolánk tanítóképző-intézetének derék igazgatóját a legsúlyosabb csapás érte szerető hitvesének, született *Matolcsi Erzsébetnek* f. hó 29. 46 éves korában történt elhunytával. A családtól kibocsátott gyászjelentés következőleg hangzik: „Fájdalomtól lesújtva jelentjük a legjobb és leghűbb nőnek, anyának, leánynak és testvérnek Kovács Lajosné szül. Matolcsy Erzsébet asszonynak életének 46-ik, boldog házasságának 27-ik évében ez

évi márc. hó 29 én éjjél után fél 1 órakor, hosszabb szenvedés után történt gyászos elhunytát. Kedves halottunk hült tetemeit a Rákóczi-utcai 37. számú háztól 1899. évi március hó 31-én, d. u. 3 órakor a nagytemplomban tartandó rövid ima után fogjuk a hatvan utcai temetőben elhunyt gyermekei mellé nyugalomra letenni. E végtisztességtételre rokonainkat, barátainkat és a résztvevő közönséget bánatos szívvvel meghívjuk. Debrecen, 1899. évi március hó 29-én. A bánatos szülők: Matolcsy Ferenc és neje Ujfalussy Zsuzsánna. Testvérei: Mária özv. Gyulay Lászlóné és gyermekei; Ilona férjével Nagy Károlylyal és gyermekei; ifj. Matolcsy Ferenc nejjével Naszé Kornéliával és gyermekei; Matolcsy Imre; Dr. Matolcsy Kálmán nejjével Bálint Juliánával és gyermekei. A bánatos férj: Kovács Lajos. A gyászoló gyermekek: Lajos, Kálmán, Irén, Barna, Erzsike, Ilona. Igaz részvétellel osztakozunk mélyen lesújtott, szeretett kartársunk s árvaságra jutott gyermekeinek fájalmában. S midőn a nemes jellemű hű nő, a gondos, az önfeláldozó édes anya haló porára, békét s áldást kérünk, egyúttal szívünkben óhajtuk, hogy a bánatos férj s kesergő gyermekek találjanak enyhületet az elhunytak áldott emlékezetében, szíve jóságának, szeretetének még holta után is boldogító melegében s szent hitünk mennyei vigaszában.

Márc. hó 14. hunyt el Gyulán özvegy *Ecsedy Jánosné szül. Sümeghy Johanna* úrnő. A megboldogult tiszteletre méltó matrona, özvegye volt néh. Ecsedy Jánosnak, ki a gyulavári ev. ref. gyülekezetnek 37 éven keresztül volt közszeretben álló lelképásztora. A gyászszertartás Gyulán vette kezdetét, a hol is az ev. ref. templomot zsúfolásig megtöltött közönség előtt Dombi Lajos ev. ref. lelkész s egyhm. tanácsbíró tartott könnyekig megindító gyász beszédet és imát. A gyászszertartás után a szebbnél szebb koszorúkkal — közöttük a gyulavári ev. ref. egyház hívei koszorúja — borított koporsót nagyszámú résztvevő közönség kísérte a gyulavári temető kertbe, s Bay József lelkész gyászimája után a megboldogult porrészei a gyulavári ref. egyház híveinek nagy részvéte mellett helyeztettek el 10 évvel ezelőtt elhalt férjének hamvai mellé. A család által kiadott gyászjelentés a következő: „Alulírottak fájdalomtól mélyen megtört szívvvel tudatják a felejtethetlen jó anya, nagyanya, szépanya, anyós, és testvérnek özv. Ecsedy Jánosné szül: Sümeghy Johannának f. év és hó 14-én délelőtt 10 órakor élte 75-ik özvegységének 10-ik évében hosszas és súlyos szenvedés után bekövetkezett gyászos elhunytát. A megboldogult földi maradványai f. hó 16-án délután 2 órakor fognak az ev. ref. egyház szertartásai szerint a gyulavári temetőben a családi sírboltban örök nyugalomra tételni. Gyula, 1899. évi márc. hó 14-én. Áldás és béke hamvaira! Karolin, Vilma, Jenő gyermekei. Özv. Tarmecky Józsefné szül: Sümeghy Julianna testvére. Kéry Elek, Szél Sándor vök. Dr. Godán Ferencz, Nagy Lajos unokavök. Emil szépunoka. Zoltán, Aranka, Margit, Jolán, Imre, János, Andor, Karolin, Béla unokái.“

Kozma László, orsz. tanítói árvaházi igazgatót és nejét, szül. *Darcsy Janka* úrnőt lesújtó csapás érte apósa illetve édesapja *Darcsy Miklós* borzsovai (Bereg megye) ev. ref. lelkész elhunytával A boldogult 50 évig működött a lelkészi pályán s márc. hó 27-én halt meg élete 74-ik évében. Temetése márc. hó 29-én volt Borzsován nagy részvét mellett. Az urnak hosszú éveken át hűséges szolgálója aludja síri álmait a boldog feltámadás reményében s a minő volt élete itt, legyen álma csendes, szelíd!

Szerkesztői üzenetek.

G. K. Nagybánya. Régóta várt becses küldeményéért és lekötélő ígéréteért fogadja hálás köszönetünket. A cikket jövő héten tesszük közzé. Szíves üdvözlését a legmelegebben viszo-
nozzuk.

Nagy Sándor, Poklostelek. Téved nagytitiszteletüség. Lapunk nem március 10-re, hanem **április 10-re** jelezte az egyetemes konvent közgyűlését s az tényleg is április 10-re van összehíva Budapestre.

Földvály László Vác-Hartyan. A köszönettel vett egyházi regiségeket tárca-rovatunkban fel fogjuk használni. Egyebeket is örömmel veszünk.

Kanonisia. Legistához intézett nagyérdékű válaszát csak jövő számunkban közölhetjük.

H. M. Darvas. Czikkére, mihelyt terünk engedi, sort kerítünk.
Nevelő. Nagybecsű ajánlatát köszönettel fogadjuk.

TARTALOM-JEGYZÉK: Husvét ünnepe. Redivivus. — Őrtüzek a Kapitólíumon. * — A megigazulás tanának fejlődése Melanchthon Locijában. Lencz Géza. — Tanügy: Állam. Egyház. Iskola. Teendők. Csánki Benjámín. — A protestáns jogakadémiák veszedelme. Dr. Móricz Károly. — Közéletünk: Üdv az Olvasónak! Csák Aladár. — A beregi egyházmegye közgyűlése. Sütő Áron. — Hogy szerzik a számbeli többséget? Nagy István. — Irodalom. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 70. A nánási ev. ref. egyház története. Barcsa János. — Különfélék. — Szerkesztői üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázati hirdetés.

Az alsószaboles-hajduvidéki egyházmegyében, a **Tissa-Polgáron** szervezett **missioi lelkész-tanítói** állásra pályázat hirdettetik.

Fizetése: 500 frt a missioi pénztárból, 100 frt a gyülekezetből; tandíj: 2 frt az ev. reform., 5 frt az idegenektől; 1½ hold temetőföld s 2 hold legelőföld.

Köteleessége: Polgáron, a hozzá tartozó pusztákon, u. m.: Margitta, Folyás, Tikos, Kapos istenitisztelet-tartás; az úrvacsorának évenként egyszer-egyszer kiszolgáltatása; az iskolás növendékek tanterv szerinti oktatása.

Uti költségét ez idő szerint (vasútja van) maga fedezi. E célra 150 korona államsegély megtérítése lesz.

Pályázók közül a tanítói oklevéllel bírók előnyben részesülnek. Választó az egyházmegye tanácsbírói kara, a helyi gondnokkal. Kérvények **f. év április hó 24-ig** az alsószabolesi espereshez H.-Szoboszlóra küldendők.

Az állomás május 1-én elfoglalandó.

Debrecen, 1899. március 30.

Kiss Áron,
püspök.

Pályázat

elemi iskolai igazgató-tanítói állásra.

A **nagykún-madarasi** ev. reform. egyház, mint fentartó testület, az elemi iskolai **igazgató-tanítói** állásra pályázatot hirdet.

Javadalom: 1. 168 forint készpénzben az egyház pénztárból.

2. 40 köböl s 3 veka búza az egyház magtárból, köble 6 frt 50 kr-ával, egyház által megváltva = 264 frt 87½ kr.

3. 37 köböl s 1 veka árpa az egyház magtárból, köble 4 frt 50 kr-ával megváltva = 167 frt 62½ kr.

4. Legátustartásért 10 frt készpénz, két köből és két veka búza, köble 6 frt 50 krjával megváltva = 26 frt 25 kr.

5. 4 öl kemény tűzifa, 14 frt 50 krjával számitva = 58 frt.

6. Predikációs halottakért 26 krjával = 15 frt 86 kr. énekszós halottakért 13 krjával = 16 frt 38 kr.

7. 4 köblös szántó föld ugarosztásban, melynek kat. jövedelme = 24 frt 54 kr.

8. Lakás és kert.

Kötelesség: 1. Az 5. és 6-ik fosztályok vezetése.

2. Az iskolaszéki elnök felszólítására a szükséges statisztikai adatok stb. elkészítése.

3. A konfirmándusoknak — lelkeszi felügyelet mellett — oktatása.

4. A kanonikus órákon az istenítisztelet végzése.

5. Legátus elfogadása.

6. Rendes istenítisztelet- és temetésre éneklő gyermekek kirendelése és a szükséges énekek begyakoroltatása.

7. A fanemesítés elsajátítása és szükség esetén annak tanítása.

Feltételek: Csak oklevéllel bíró ev. reform. vallású egyének pályázhatnak. Megválasztott igazgató-tanító állását 1899 szeptember 1-én tartozik elfoglalni s egy évi sikeres próbaidő után állandósíttatik. Tekintettel a 3-ik és 4-ik pontban jelzett kötelességekre, a theologiai képzettséggel bíró pályázók előnyben fognak részesülni. Pályázati határidő 1899 április 30. A kellően felszerelt kérvények alantírott iskolaszéki elnökhöz küldendők. Nagykún-Madaras, 1899 március 26.

Kövendi Dénes,
ev. reform. lelkipásztor.

Schaumann Gyula-féle

GYOMORSÓ.

Eddigelé felülmulhatatlan hatásaiban, kiváltképpen a nehéz emésztésü ételek könnyebb felosztására, az emésztés és vértisztítás, a test táplálás és erősítésénél. Ezáltal a naponta kétszeri, s hosszabb időn át étrendszer gyanánt való használat mellett, számos még a legmakacsabb bajokban is segít. n. m.: emésztési gyengeség, gyomorégés, a has beleinek megdugulása, a belek renyhesége, izgyengeség, mindenemü aranyeres bántalom, görvély, guga, sápkór, sárgaság, idült bőrkütegek, időszakos fejfájások, giliszták és köbántalmak, elnyakosodás, a megrögzött köszvény- és gümőkórnál. Az ásványviz gyógyhasználat mellett, úgy azok használata előtt, mint használata alatt, mint szintén utógyógy gyanánt kitünő szolgálatokat tesz.

Kapható Debreczenben: Mihalovits Jenő, Rothschnek Jenő, Tóth Béla, Füleki Pál, Balázs Ödön, Rochlitz-Schmidt Arthur gyógyszer-táraiban és Francsics és Jóna drogua kereskedésében.

Magyarországi főraktár: Török József gyógyszer-ára, Budapest, VI. Király utca 12.

➡ Egy doboz ára 75 kr. ➡

Az „Angol Divat“-hoz

czimzett

férfi- és gyermek-ruha raktár

Debreczen, főpiacz, a főtrafikkal szemben.

Szalon és Jaquett öltönyök egyházi emberek részére
18–24 irtig.

Egy fekete sakó öltöny kamgarn 10–20 irtig.

Különlegességek gyermekruhákban és felöltőkben.

➡ Minden darabon kitüntetett szabott ár! ➡

KOVÁCS B.

az „Angol Divat“ üzletvezetője.